

wilderom

n
o
o
r
d
z
e
e
l
a
n
d

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat

Directie Zeeland

Nummer:

P1742-2

Bibliotheek, Koestr. 30, tel: 0118-686362,
postbus 5014, 4330 KA Middelburg

Di: 108336 DEEL 2

A fsluitdammen en Deltadijken

2

M. H. Wilderom, Ing.

397

DUBBEL
EXEMPLAAR

TUSSEN AFSLUITDAMMEN

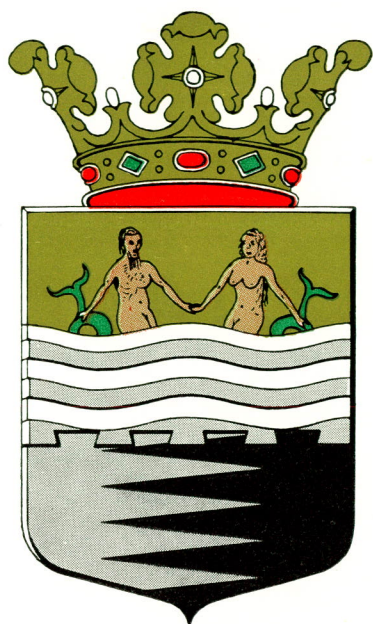
EN

DELTADIJKEN

II

NOORD-ZEELAND

(Schouwen-Duiveland, Tholen en St. Philipsland)

*Wapen van het Waterschap
Schouwen-Duiveland*
(voor beschrijving zie pag. 42)

*Wapen van het Waterschap
Tholen*
(voor beschrijving zie pag. 42)

Wapen waterschap Tholen; de rand van het wapen moet verdeeld zijn in acht delen (is in herdruk 1970, tegelijk met de blauwe kleur van beide wapens aangebracht).

Tussen Afsluitdammen en Deltadijken

II

Noord-Zeeland

(Schouwen-Duiveland, Tholen en St.-Philipsland)

door M. H. WILDEROM, Ing.
technisch hoofdamtenaar van de Rijkswaterstaat

Met :

2 wapenafbeeldingen in kleurendruk, 120 tekeningen, 7 kaartreproducties,
137 foto's, 9 luchtfoto's en 2 uitslaande kaarten.

Copyright : M. H. Wilderom, Vlissingen.

Druk : fa. Littooj & Olthoff te Middelburg.

Cliché's : Internationale Clichéfabrieken Pax Holland N.V. te Amsterdam.

Bindwerk : Boekbinderij Kusters-Duivendrecht N.V. te Duivendrecht.

INHOUD.

	Pag.
<i>Inleiding</i>	9
I. NOORD-ZEELAND. Algemeen.	
§ 1. <i>De naamsoorsprong</i>	11
Schouwen 11, Tholen 11, St. Philipsland 11.	
§ 2. <i>Land en Water (geografische ligging)</i>	12
De v.m. eilanden 12, De Banjaard 12, Stranding van schepen 12, Westerlichttoren 13, Lichttorens Renesse 16, Omliggende geulen 16, Plaatsbepaling 19, Luchtkartering 21.	
§ 3. <i>Over grenzen en indeling</i>	22
„Zesde deelen” van Schouwen 22, „Vierendeelen” 26, Bevangen 26, Ambachtsheerlijkheden 30, Gemeenten 32.	
§ 4. <i>Iets over heraldiek</i>	39
Ambachtswapens, Gemeentewapens en Nieuwe wapens der waterschappen 39.	
II. DE POLDERS VAN NOORD-ZEELAND.	
<i>Waterstaatkundige en historische gegevens.</i>	
§ 1. <i>Overzicht</i>	43
Schouwen-Duiveland 43, Tholen 43, St. Philipsland 43, Verloren land 43, Gewonnen land 45, Overzichtsstaat 47.	
§ 2. <i>De oudste polders in Schouwen-Duiveland</i>	49
Schouwen 49, Zuidkust 50, Zuidernieuwland bij Zierikzee 55, Noordkust 57, Burgh- en Westland 58, Vier Bannen van Duiveland 59.	
§ 3. <i>De Duinpolders</i>	60
De duinbannen 60, Western Ban 63, De Blinkert 63, Uitkijktoren 63, Domaniale duinen 64, Flora en Fauna 64, Stuifduinen 66, Konijnenplaag 68, Bebossing 68, Oude Hoeve (Oosteren Ban) 75, Noorderstrand 76, De Plantage 77.	
§ 4. <i>De polders rond Brouwershaven</i>	77
Groot St. Jacobs 77, Geest of Willem Gijsen, Noordernieuwland en Christoffel 79, Keetpolder 80, Palsgrave 80, Zuidernieuwland bij Brouwershaven 81.	
§ 5. <i>De polders van Dreischor en Oosterland</i>	82
Dreischorpolder 82, Nieuwe polder van Dreischor 83, Sir Jansland 83, Oosterland 85, Groot Beijeren en Klein Beijeren 85.	
§ 6. <i>De Gouwe polders</i>	86
Gooikens-Nieuwland 86, Noordgouwe 86, Zonnemaire 88, St. Joost, St. Jeroens of Bantam en Suzanna 89, Maarland, Verbrande man St. Jacobs en Galge 89.	
§ 7. <i>De Bommenede polders</i>	89
Oorsprong 89, Bloois en Oud-Bommenede 90, Nieuw-Bommenede 93, Nieuw Nataars 96, Kijkuit 96, Borrenbrood 97.	
§ 8. <i>De Dijkwaterpolders</i>	97
Al te Klein en Groot- en Klein-Bettewaarde 97, Zelke en Gouweveer 98, Jonge polder en Henriëtte 98, Adriana-Johanna en Nieuwe Veer 98, Dijkwater 1e ged. 100.	

§ 9.	<i>De twee polders langs het Zijpe</i>	100
	Bruinissepolder 100, Stooftpolder 101.	
§ 10.	<i>Organisatie der polders in Schouwen-Duiveland</i>	101
	Dijkwezen 101, Andries Schraver 103, Calamiteuze polders 104, Centrale Directie 105, Dagelijks Bestuur 105, Waterschap Schouwen 105, 's Lands Kamer c.a. 105, 's Lands Wagen(s) 106, Samenvoeging 107.	
	THOLEN.	
§ 11.	<i>De oudste polders</i>	108
	Scherpenisse 108, Wulpental 111, Geertruida 112, Zoute 113, Poortvliet en Malland 113, Priestermeet en Bartelmeet 113, Broek en Rooland 114, Oudeland 114, Schakerloo 116, Vijftienhonderdgemeten 116, Klaas van Steeland 117, Vrouw Belya 117.	
§ 12.	<i>De Strienepolders</i>	117
	Oud-Strijen 117, Nieuw-Strijen 117.	
§ 13.	<i>De polders rond de stad Tholen</i>	118
	Dalem en Deurlo 119, Razernij 119, Al te Klein 119, Broodeloos 121, Nieuwland, Peuke en Puit 121.	
§ 14.	<i>De Pluimpotpolders</i>	121
	Slabbekoorn 121, Smaalzij, Baarsdijk en Maria 122, Pluimpot 1e ged. 122, Groot en Klein Landekens en Molenpolder 122, Houwer 122, Muije en Klein Muije 123.	
§ 15.	<i>De Stavenissepolders</i>	123
	Oud-Kempenshofstede 123, Moggershil 125, Stavenisse c.a. 125, Nieuwe-Zuidmoer, Al te Klein en Margaretha 131, Nieuw-Annex-Stavenisse 131.	
§ 16.	<i>De polders van „Smèrdiek” en van „Stalland”</i>	132
	Middelland 132, Noord 132, Uiterst-Nieuwland 133, Oudeland en Anna Vosdijk 133, Ravensoord 133, Breedenvliet 134, Suzanna 134.	
§ 17.	<i>De polders van „Vosmeer”</i>	135
	Oud-Vossemeer 135, Kerke en Hikke 135, Slabbekoorn en Oud-Kijkuit 136, Leguit en Vogelsang 136.	
§ 18.	<i>De polders in de noordoosthoek</i>	137
	Oost-, West- en Nieuw-Vrijberghe 137, Hollare 138, Van Haaf ten 138, Johanna Maria 138, Sluispolder 139.	
§ 19.	<i>Polderorganisaties in Tholen</i>	139
	Voormalige waterschappen 139, Calamiteuze polders 140, Contr'escarpe Tholen 140, Samenvoeging 141.	
	ST. PHILIPSLAND.	
§ 20.	<i>Tussen Slaak en Krabbenkreek</i>	142
	Het oude Philipsland 142, Zeeslag in het Slaak 143, Oude Polder 146, Henriëtte 146, Anna Jacoba en Kramers 150, Willem 151, Abraham Wisse 151.	
§ 21.	<i>Interprovinciaal waterschap</i>	152
§ 22.	<i>Bestuur en samenvoeging</i>	152
III. NOORD-ZEELAND. <i>Landverlies</i>		
§ 1.	<i>Vallen en afschuivingen</i>	155
	SCHOUWEN-DUIVELAND.	
	Overzicht na 1800 155, Enkele details van vallen 156, Grootste vallen 160, Onderzeese vallen 161, Plaatvallen 162, Recente ontgroningen 164, Het ontstaan der vallen 167, Waterstanden en windkracht 168.	

THOLEN.

Overzicht 170, De oudste vallen 170, Grootste val 171, Ontgroningen langs Stavenisse 171, Afschuivingen Suzannapolder 172, Plaatvallen 172.

ST. PHILIPSLAND. Eiland zonder vallen 173.

§ 2. Stormvloeden 174

SCHOUWEN-DUIVELAND.

Vroegere stormvloeden 174, Vloeden van 1530/32, 1552 en 1570 175, Vloeden van 1682 tot 1906, 182, Stormvloed 1-2-1953 189, Het gat van Schelphoek 191, De dijkbreuken bij Ouwerkerk en Stevensluis 194.

THOLEN.

Vroegere stormvloeden 196, Dijkdoorbraak van 1894 in Nieuw-Strijen 197, De ramp van 1-2-1953 201.

ST. PHILIPSLAND.

Overstroming en herdijking 207, Interprovinciale inundatie 207, Stormvloed 1-2-1953 208.

§ 3. Militaire inundaties 208, § 4. Verstuivingen . . . 211

IV. NOORD-ZEELAND. De verdediging tegen het water.

§ 1. Dammen en dijken 213

SCHOUWEN-DUIVELAND.

Vroegere dammen 213, Latere dammen 213, Blinde dammen 214, De Sassen 216, De eerste keersluizen 216, Dijken 217, Delingsdijk 217, Schouwse dijk 219, Betonmuren 219, Dijkgetal 220.

THOLEN.

Vroegere dammen (en dijken) 220, Zoute dammen 221, Pluimpot-afdamming 222, Dammen in de Breedenvliet 222, Dijken op Tholen 222, Dijkgetallen 226, Betonmuren 226.

ST. PHILIPSLAND. De dijken 228, De Slaakdam(men) 229.

§ 2. Enige gegevens over grondonderzoek 233

§ 3. Oeveronderzoek 238

Oudste peilingen 239, Peilresultaten met bijzonderheden 239, Peilmethoden 240, Doorlodingen 243, Strandmetingen 243, Grafieken 244, Onderwateronderzoek 245.

§ 4. Strandverdediging 248

Westenschouwen 248, Strand Westeren Ban en Oosteren Ban 248, Strandhoofden Oude Hoeve 248, Noorderstrand 250, Marine-dammen 252, Nat en droog strand 253, Strandgeheimen 253.

§ 5. Duinverdediging 254

Duinvorming 254, Duinbeplanting 254, Duinafslag en aanwas 255, Duinvoetverdediging 255.

§ 6. Oeververdediging Schouwen-Duiveland 257

Overzicht 257, Betonzinkwerken 258, Zinkstukken met gaas 261. **Noordkust:** Noorderstrand 262, Scharendijke, Langendijk en Brouwershaven 263, Nieuw-Bommenede 264, Dreischor 264.

Oostkust: Bruinisse 264.

Zuidkust: Zuidbout en Zuidhoek 266, Borrendamme, Flauwers en Koudekerke 266, Burgh en Westland 267.

THOLEN.

Overzicht 267, Schakerloo 267, Poortvliet 268, Scherpenisse 268, Stavenisse 268, Oud-Kempenshofstede 269, Suzanna 270.

ST. PHILIPSLAND 270.

§ 7.	<i>Dijkverdediging</i>	270
	Onbeschermde dijken 270, Natuursteenglooiingen 271, Gebakken steenglooiing 272, Koperslabblokken 272, Staketwerken 272, Betonglooiingen 272, Andere betonglooiingen 273, Asfaltglooiingen 273, Samenvatting 274.	
§ 8.	<i>De strijd tegen het binnenwater</i>	274
	SCHOUWEN-DUIVELAND.	
	Vroegere situatie 275, Grote watermolen 275, Hoog en Laag Schouwen 275, De Schouwse suatiesluizen 279, Prommelsluis, Jonge sluis en Weversluis 279, Noordsluis en Ossesluis 280, Stoomgemaal „Schouwen” 281, Ketelfonds 282, Motorgemaal „Den Osse” 282, Prunjabemaling 282, Zuidhoek 282, Ontwateringsplan 283, Elektrifikatie 283, Overige suatie 285, Sluis Vianen 285, Staartsluis, Stevensluis en Scheldesluis 285, De „Deesluis” en de „Kraag”-sluis 286, Sluis c.a. van Bommenéde en Dreischor 286, „Sas”-sluis 286, Suatie der Bannen, „Burghsluis”, Tegenwoordige suatie 287.	
	THOLEN en ST. PHILIPSLAND.	
	Vroegere suatie en suatiesluizen 291, Sluizen van Scherpenisse en Poortvliet 291, Platte sluis c.a. 291, Schakerloo sluis 292, Stavenisse-sluizen 293, De Vosmeerse en „Stallandse” sluizen 293, Overige suatiesluizen 293, Watermolens 293, Stoomgemalen 297, Motorgemalen en elektrifikatie 297, Tegenwoordige suatie 298, De suatie van St. Philipsland 299.	
V. NOORD-ZEELAND. <i>In cultuur gebracht.</i>		
§ 1.	<i>Van stelberg naar stad en platteland</i>	301
	Stelbergen 301, Vliedbergen 302, Kloosters 304, Kastelen 305, Boerderijen 309, Dorpen en steden 315.	
§ 2.	<i>Middelen van bestaan</i>	323
	Molens 323, Meestoven 327, Eendenkooien 329, Landbouw en industrie 330, Visserij 335.	
§ 3.	<i>Tot nut van 't algemeen</i>	336
	Gas 336, Electriciteit 337, Waterleiding 338, P.T.T. 340, Vliegveld 341, Recreatie 343.	
VI. NOORD-ZEELAND. <i>Communicatie en het Deltaplan.</i>		
§ 1.	<i>Havens</i>	345
	Zierikzee, Vianen, Bruinisse, Dreischor, De Staart en Stevensluis, Zonnemaire 351, Brouwershaven 352, Den Osse 353, Scharendijke 353, Burghsluis 353, Schelphoek 354, Kerkwerf 355, Tholen 355, Deurloo 356, Strijenham 356, Scherpenisse en St. Maartensdijk 356, Stavenisse, St. Annaland 357, Oud-Vossemeer, St. Philipsland 359.	
§ 2.	<i>Wegen</i>	359
	Schouwen 360, Duiveland 363, Tholen 363, St. Philipsland 364, Provinciale en Rijkswegen, Tollen 366, Tramwegen 369.	
§ 3.	<i>Veren</i>	370
	Boshoofd 371, Vossemeer 371, Thoolse veer 372, Gorishoek 373, Stavenisse-Vianen 374, Zijpe 375, Oosterscheldeveer 378, Andere veren 381.	
§ 4.	<i>Bruggen en spoorwegen</i>	382
	Plannen 382, De Thoolse brug 384, Oosterscheldebrug 386.	
§ 5.	<i>Het Deltaplan</i>	391
	Kort overzicht 391, Zwakke plaatsen 392, Dijkwater 2e ged. 393, Pluimpotdam 394, Sluis- en havenwerken Bruinisse 395, De Grevelingendam 396, Werkhavens Den Osse en Scharendijke 400, Dam in Brouwershavense Gat 401, Oosterscheldedam 402.	
	<i>Overzicht van de figuren</i> 405, <i>Geraadpleegde bronnen</i>	411

INLEIDING

Allereerst willen we een persoonlijke mededeling doen. Kort na de aanvang van de samenstelling van het tweede deel in de serie „Tussen Afsluitdammen en Deltadijken” bleek de medeauteur M. P. de Bruin om gezondheidsredenen van medewerking aan de uitgave te moeten afzien. Een geregeld vriendschappelijk contact bleef echter bestaan waarvan een aantal gegevens voor het historische deel van dit werk het resultaat mochten zijn. Aan collega-auteur de Bruin, thans adjunct-bibliothecaris van de Provinciale Bibliotheek in Zeeland te Middelburg betuigen wij hiervoor onze hartelijke dank.

Deel II omvat een beschrijving van de waterstaatkundige ontwikkeling van de v.m. eilanden Schouwen-Duiveland, Tholen en St. Philipsland, samengevat onder de naam Noord-Zeeland. Het is evenals deel I over Noord-Beveland een geschiedenis van strijd, nederlaag en overwinning op het water.

Waarom in dit deel Noord-Zeeland gekozen is ligt voor de hand. Schouwen-Duiveland is nl. het laatste eiland in de Provincie Zeeland dat in 1964 via de Grevelingendam en de Haringvlietbrug met het vasteland werd verbonden. Feiten die o.i. de moeite waard zijn om de waterstaatkundige ontwikkeling van het betreffende gebied aan een nadere studie te onderwerpen en daarbij een aantal nauwverwante onderwerpen te betrekken en zoveel mogelijk feiten te dokumenteren. Het meest geschikt leek om ook hierbij de polders van Tholen en St. Philipsland in te delen, omdat deze deltagebieden wat hun ontwikkeling betreft evenzeer interessante gegevens bevatten. Gezien de situering van de deltawerken zullen daar geen directe veranderingen ontstaan door het leggen van de primaire en secundaire dammen, maar aan de horizon doemen reeds nieuwe plannen op (plan Reimerswaal en Schelde-Rijnverbinding). Overigens behoort een secundaire dam van Gorishoek naar Yerseke en een goede verbinding met de Zoomweg die Holland via de Hoeksche Waard en Dintelsas met Antwerpen zal verbinden, voor Tholen nog steeds tot de aldaar gewenste mogelijkheden.

Dat inmiddels de Oosterscheldebrug tussen Schouwen en Noord-Beveland snel haar voltooiing nadert en de ingebruikneming van deze vaste verbinding tussen Noord- en Midden-Zeeland met internationale mogelijkheden wellicht begin 1966 mag worden toegejuicht, kan bovengenoemde gedachtengang zeer zeker staven.

Verder is bij deel II zoveel mogelijk dezelfde gedachtengang gevolgd

als bij het Noord-Bevelandse deel, echter rekening houdend met sommige wensen die ons hiertoe werden kenbaar gemaakt. Zo is o.a. een paragraaf over polders en waterschappen vervallen en zijn de betreffende gegevens verwerkt in hoofdstuk II. Voorts zijn een aantal nieuwe onderwerpen behandeld zoals kustverlichting, strand- en duinverdediging, duinbossing, verstuivingen, tramlijnen, kooikersbedrijven, tollens en bruggen, die alle voor het eerste deel niet in aanmerking kwamen.

De foto's zijn, voorzover geen bron van herkomst is vermeld van de auteur, achter de foto's in de betreffende pagina vermeld als gevolg van de lay-out en van de technische uitvoering van het geheel.

Overigens is de schrijver zich ten volle bewust dat een werk als dit nimmer volledig en volmaakt kan zijn, waarom hij dan ook gaarne suggesties van de lezers zal accepteren en zich voor opbouwende kritiek ontvankelijk stelt.

Onze hartelijke dank willen we niet vergeten voor iedereen die ons bij het opsporen van de nodige gegevens van dienst is geweest. Ir. T. Groot, hoofdingenieur van de Rijkswaterstaat en Hoofd van de Afdeling Studiedienst te Vlissingen danken we heel hartelijk voor een minitieuze doorlezing van het manuscript waarvan een aantal verbeteringen het gevolg waren. De tekenaars van deel I hebben opnieuw het hunne op vakkundige wijze bijgedragen wat betreft de in dit werk opgenomen tekeningen. Door alle medewerking en mede dank zij een subsidie van de „Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek” in de voorbereidende kosten wat betreft teken-, type- en fotowerk e.d., was het ons mogelijk deze uitgave te verwezenlijken. Tenslotte willen we de fa Littooy en Olthoff onze dank niet onthouden voor de uitstekende wijze waarop hij zowel deel I als deel II heeft verzorgd.

Vlissingen, najaar 1964

I. NOORD-ZEELAND - Algemeen -

§ 1. DE NAAMSOORSPRONG

De vraag naar het ontstaan van een bepaalde streek begint dikwijls Schouwen met te zoeken naar een verklaring voor de naamsaanduiding omdat deze in vele gevallen reeds bij de oorsprong van het betreffende gebied wordt gebezigd en in de regel daarmee ten nauwste in verband staat. Zonder ons te wagen op het gebied van de plaatsnaamkunde geven we enkele bestaande meningen weer die de naamsoorsprong van Schouwen willen verklaren.

Volgens de *Nomina Geografica Neerlandica* ¹⁾ heeft Schouwen zijn naam te danken aan de rivier die langs zijn zuidelijke oever stroomde. *Pagus Scaldis* is de Schelde-gouw. *Scaldis* — het land — is vervormd tot Schouwen, *Scaldis* — de rivier — is Schelde geworden dat zo de oorspronkelijke vorm heeft bewaard.

Scaldia, *Scoldia*, *Scolden*, *Scouden*, zijn alle oude schrijfwijzen voor Schouwen die voorkomen in vroegere oorkonden terwijl Schouwen in V. d. Bergh's Oorkondenboek voor het eerst onder die naam staat vermeld in 1428. Volgens Verheije van Citters zou het land van Schouwée betekenen het land in het kokende, ziedende, woeste water, zoals het door elders wonenden genoemd werd, terwijl het bij de eilandbewoners zelf als *Lacus* of *Poel* bekend was.

Tholen is een van de gebieden waarvan de naamsoorsprong op aan- Tholen nemelijke wijze is na te gaan. Het land is genoemd naar de gelijknamige stad aan de Eendracht tegenover Noord-Brabant ten noordwesten van Bergen op Zoom. De stad is ontstaan op een plaats waar de schippers van de voorbijvarende schepen van en naar België tol moesten betalen. Het behoeft niet veel voorstellingsvermogen om hieruit de naam Tholen af te leiden. In vroegere oorkonden en rekeningen treft men de oude schrijfwijzen *Tholne*, *Toolne*, *Thollen* en *Tolen* aan.

Dit voormalige eiland dat dezelfde naam draagt als het vroegere gebied dat ter plaatse meermalen werd overstroomd, in de 16e eeuw St. Philips-land voor lange tijd onder water verdween en in 1645 opnieuw werd bedijkt, zou genoemd zijn naar de martelaar en schutpatroon St. Philippus. In de Middeleeuwen sprak men ook van het kerkdorp St. Philipskerke. ²⁾ In hoeverre de naam van de latere mede-eigenaar der Philipslandse schorren, Philips van Bourgondië, op de naamgeving bij de herdijking van invloed is geweest is ons nergens gebleken.

¹⁾, ²⁾ enz. zijn noten die verwijzen naar de geraadpleegde bronnen waarvan een staat achterin dit werk is opgenomen.

§ 2. LAND EN WATER (geografische ligging).

De v.m.
eilanden

Noord-Zeeland is de groep van drie voormalige eilanden genaamd Schouwen-Duiveland, Tholen en St. Philipsland die liggen tussen de Oosterschelde in het zuiden en het Brouwershavensche Gat, de Grevelingen en het Krammer in het noorden. In de Middeleeuwen sprak men van Zeeland Beoosten de Schelde waartoe dan later, behalve de bovengenoemde eilanden, ook de Heerlijkheid Sommelsdijk op Overflakkee en de Hooge Heerlijkheid Nieuw-Vossemeer in Noord-Brabant behoorden. Het Faal, — een stroom tussen Schouwen en Noord-Beveland — (zie deel I van deze serie), dat kan worden beschouwd als voorloper van de veel grotere Oosterschelde was toen de scheiding met Zeeland Bewesten de Schelde.

Het westelijk gebied van de Noord-Zeelandgroep wordt gevormd door Schouwen-Duiveland, tot 1964 het enige nog overgebleven eiland van de Zeeuwse „archipel”. In het westen wordt het Schouwse land begrensd door het Krabbengat, een ondiepe geul die niet geschikt is voor de grote scheepvaart. Voor de aardrijkskundige benamingen wordt verwezen naar de overzichtskaart achter in dit werk.

De Banjaard

Zeewaarts van het Krabbengat ligt in het Noordzeewater het uitgebreide zandbankengebied „De Banjaard” met een oppervlakte van ca 100 km², dat zich uitstrekt tot ca 10 zeemijlen uit de kust, waarvan de westelijke begrenzing door drie tonnen (ZBJ, MBJ en NBJ) wordt aangeduid, waarvoor reeds in 1388 door hertog Albrecht last was gegeven.

De hydrografische kaarten van het Banjaardcomplex bevatten een onderverdeling van het bankengebied zoals: Bollen van het Nieuwe Zand, Zeehondenplaat, Krabbenplaat en Petroleumbol, die onderling waren gescheiden door een ondiepe geul het Hondengat. De fig. 1 t/m 6 geven een overzicht van de ontwikkeling van het zandbankencomplex De Banjaard van 1827 tot 1960. De benamingen „Ippertuspuntje”, „Wijnbol” enz. zijn overgenomen van oudere zeekaarten. Uit de figuren blijkt dat de zeewaartse grens van het platengebied sinds 1827 zelfs nog enkele kilometers in de richting van de Noordzee is verschoven terwijl het Krabbengat langs de kust van Schouwen nooit tot grote ontwikkeling is gekomen. Laatstgenoemde geul is slechts te beschouwen als een nevengeultje, die een dwarsverbinding vormt tussen de Oosterschelde en het Brouwershavensche Gat. Tussen 1900 en 1926 hebben ingrijpende veranderingen in het geulensysteem plaats gehad.

Stranding
van schepen

De Banjaard staat bij de scheepvaart bekend als een zeer onveilig gebied. Menig schip is er ten ondergegaan; enkele scheepsnamen als „Empress of India”, „Ebro”, „Rotterdam” en „Maria” duiden op de zeekaart de plaats des onheils aan, zie ook fig. 6 en bijbehorende staat.

Op zaterdagavond 11 januari 1958 was het de zeesleepboot „Ebro” die op de Banjaard omhoog voer en spoedig onwrikbaar in het zand vast zat. De „Ebro” was de laatste stoomsleepboot (600 pk) van L. Smit en Co’s Internationale sleepdienst die van Vlissingen uitgevaren was om assistentie te verlenen aan het m.s. „Lindekerk” dat in ballast uit de Waterweg was vertrokken en op de Banjaard omhoog dreigde te lopen. Maar het was de „Ebro” zelf, die op de hoogste punt van de Banjaard, dat ’s zomers bij laag water droogvalt en bij de schippers bekend is als het „Bolletje van Banjer”, ten onder ging. De 19 koppen tellende bemanning werd gered met de reddingsboot Maria Carolina Blankenheym onder schipper J. A. Minneboo († 26-6-1964) uit Veere; latere pogingen van enkele bergingsschepen om de sleepboot vlot te trekken mislukten door de ruwe zee.

Overigens is bovengenoemde reddingboot die met de sluiting van de Veeregatdam in april 1961 in Burghsluis is gestationneerd op 22 februari 1964 vervangen door de uit 1930 daterende dubbelschroefmotorreddingboot „President Jan Lels” uit Breskens. De „M.C. Blankenheym” kwam in 1910 in Vlissingen en was vanaf 1945 in Veere gestationneerd. Er werden sinds 1910 ca 175 mensen mee gered.

Burghsluis dat reeds eerder als reddingstation van de Kon. Z.H.R.M. dienst heeft gedaan is vanaf 1961 opnieuw hiertoe bestemd.

Van groot belang voor de scheepvaart die de omgeving van Westenschouwen passeert is daarom de Vuurtoren van Haamstede of de Westertlichttoren, een post van de Rijkskustverlichting langs de Nederlandse kust. Westerlicht-
toren

In het midden van de 17e eeuw stonden in de Schouwse duinen, houten bakens, die men caapen noemde, terwijl er voor de nacht z.g. vierbouten stonden waarin men vuur (vier) opstak op kosten van de stad Zierikzee, die deze bakens en vuren onderhield ten behoeve van de visserij. Later stond in de duinen van Haamstede, die zich toen verder zeewaarts uitstrekten dan nu het geval is, een grote stenen vuurtoren op een hoge duintop. Niettegenstaande grote uitgaven werden gedaan om het duin te behouden is een gedeelte in zee verdwenen nadat de toren kort tevoren was afgebroken. Meer landwaarts werd toen op het duin een houten vuurtoren geplaatst, die in 1744 afbrandde. Een nieuwe vuurhaard in de vorm van een destijds zo genoemde „kleine vuurboet” (naar het boeten of bijstoken der vuren) werd daarna verder zuidwaarts opgericht. ³⁾

In het midden van de 18e eeuw waren er bij Haamstede twee vuurhaarden, waarin gedurende de wintermaanden des nachts kolenvuren werden onderhouden, oorspronkelijk door de stad Zierikzee, later door

Van een twintigtal tussen 1877 en 1958 op de Banjaard vergane schepen zijn hieronder enkele gegevens vermeld. (Zie ook fig. 6.)

nr.	datum stranding	plaats van stranding	naam van het schip	type schip en/of nationaliteit	inhoud reg. ton	lading	jaar van opruiming
1	25-11-1877	mond vna Krabbengat	Empress of India	zeilschip	—	—	1903
2	11-1879	51°42'20" NB 1°16'40" WL *	Nora	stoomschip	294	stukgoederen	1907
3	18-11-1879	51°44'21" NB 1°13'38" WL *	Alverton	Engels stoomschip	1068	graan	1910
4	1881	Nieuwe Zand	Agnes	bark	—	—	1881
5	1883	Zeehondenplaat	Rotterdam	stoomschip	—	—	1907
6	7-12-1886	51°40'49" NB 1°20'25" WL *	Rival	stoomschip	—	—	1909
7	1891	Op de Ooster	—	bark	—	—	—
8	30-11-1897	Banjaard	Baidar	Engels stoomschip	—	—	—
9	1898	—	Gustav Grisar	stoomschip	—	—	1907
10	16-4-1905	51°42'17" NB 1°19'55" WL *	Lotte	stoomschip	—	—	1909
11	7-10-1905	Banjaard	Lychau	Finse driemast-schoener	—	—	—
12	28-11-1909	51°41'54" NB 1°21' 3" WL *	Maria	Italiaans driemastschip	1613	—	—
13	1-10-1911	—	Carl Mork	Deense driemastschoener	—	—	—
14	14-12-1912	Op de Bollen v/h Nieuwe Zand	Mariane	Frans schoener	—	steenkolen	—
15	1-12-1919	Idem	Amethyst	viskotter	—	vis	—
16	3-12-1919	Op de Krabbenplaat	Maurice	Belgisch vaartuig	—	vis	—
17	6-11-1921	Den Ooster	Walhalla	Frans stoomschip	—	mais	1921
18	28-2-1930	Petroleumbol	Blankenberg 48	Belgisch vissersvaartuig	—	—	—
19	1956	Banjaard	A.R.M. 5	Arnemuids vissersvaartuig	—	—	—
20	11-1-1958	Bolletje van Banjer	Ebro	stoomsleepboot	—	—	—

*) t.o.v. Amsterdam.

Enkele financiële gegevens zijn dat de opruiming van de schepen *Empress of India* f 2261,—, van de *Rival* en *Lotte* samen f 7600,— en van de *Nora*, Rotterdam en *Gustav Grisar* samen f 19.950,— heeft gekost. De opruiming geschiedde door de Rijkswaterstaat.

Met de storm van 1 februari 1953 werd het Finse schip *Bore VI* van ca 2.000 ton op de kust van Westenschouwen geworpen. Het schip is later weer vlotgetrokken.

de Marine. In 1823 werd de directie van het waterschap Schouwen gemachtigd om vanaf 1824, jaarlijks f 200,— voor de duinbeplanting bij de vuurhaarden te besteden.

Gezien de in het begin van de 19e eeuw reeds gemoderniseerde kustverlichting elders in Nederland zoals op Terschelling, in Westkapelle en op Goedereede, vond men het noodzakelijk om de gebrekkige verlichting langs de Schouwse duinkust hierbij aan te passen. Tijdens de regering van koning Willem I werd onder bestuur van Jhr Anthonie Cornelis Twent, destijds Admiraal inspecteur-generaal van het loodswezen, op 7 september 1837 de eerste steen gelegd van de nieuwe vuurtoren te Haamstede, die in fig. 7, p. 33 is afgebeeld. De toren werd 47 meter hoog boven de begane grond of 58 meter boven de zeespiegel (N.A.P. + 58 m), heeft beneden 12,20 meter doorsnede en is op 201 palen gefundeerd terwijl er 4 miljoen stenen en 90 m³ hardsteen aan

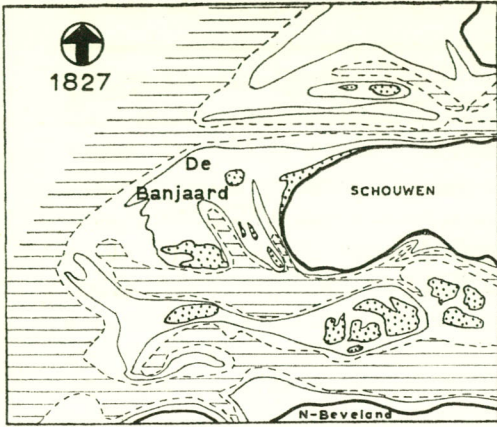

fig.1

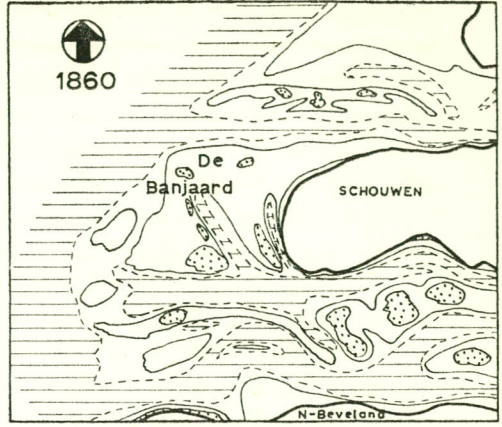

fig.2

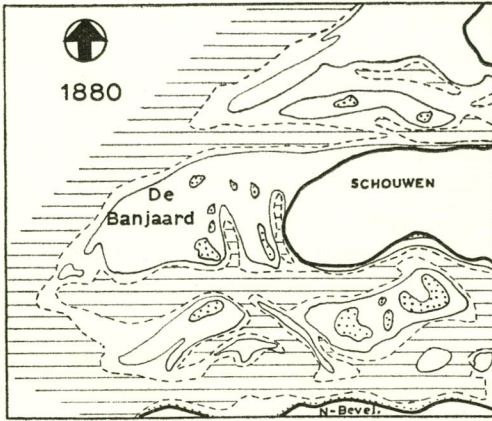

fig.3

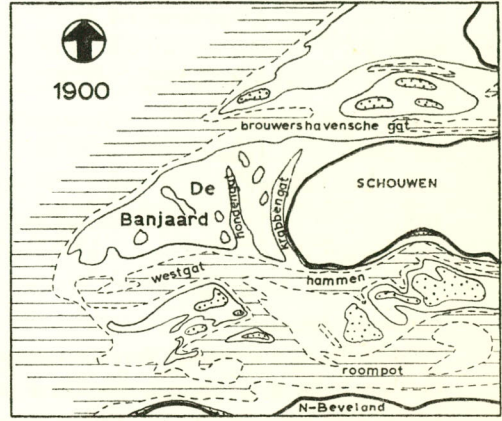

fig.4

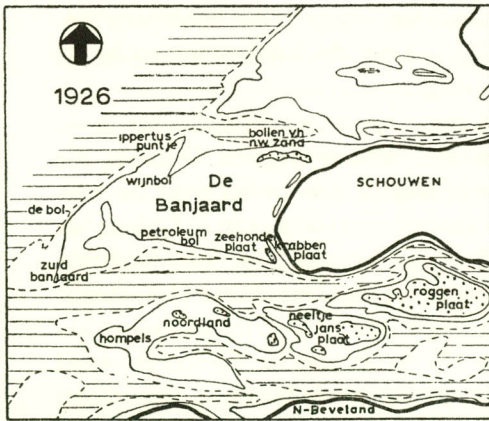

fig.5

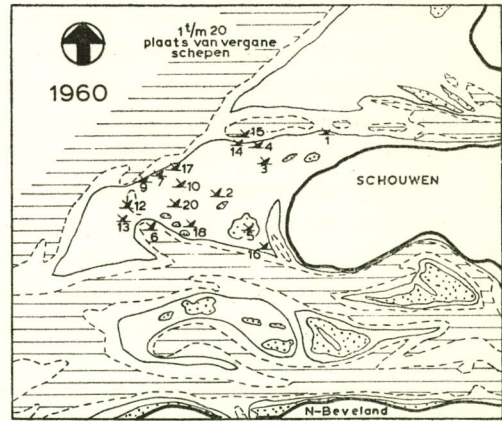

fig.6

gebied boven L.W.
dieptelijn van 25 dm -L.W.

0 5 10 15 20 km

dieper dan 80 dm -L.W.

zijn vermetfeld. Op 25 maart 1840 werd het licht, dat met olie werd gevoed en bij helder weer 7 zeemijlen ver te zien was, ontstoken; met een samenstel van 43 spiegels en 16 lenzen was een draailicht geconstrueerd volgens een uitvinding van de Fransman Fresnel te Parijs. ⁴⁾ In 1933 werd de vuurtoren van elektriciteit voorzien, waarna in 1953 restauratie volgde en het optiek werd vernieuwd, zodat de lichtsterkte nu 5.200.000 kaarsen bedraagt. De sterkte van de lichtbron wordt uitgedrukt in candela's (cd); 1000 cd is 997 internationale kaarsen (I.K.). ⁵⁾

Met de vuurtorens van Goeree en Kijkduin die dezelfde lichtsterkte hebben behoort de Westerlichttoren tot de drie sterkste lichtbakens voor de scheepvaart langs onze kust. Het licht van Schouwen is bij heldere atmosfeer tot 20 zeemijlen ver te zien. (1 zeemijl = 1852 m). De lichtbron is een groepschitterlicht (G.S.) van 15 seconden; schittering 0,2 sec, duister 2,4 sec, schittering 0,2 sec, duister 6 sec, schittering 0,2 sec, duister 6 sec. De gegevens worden op de zeekaart aangeduid als volgt: G.S. (2 + 1) 15 sec 20 M 58 m.

De toegangsweg naar de toren — de Torenlaan — werd in 1926 als grindweg ter breedte van 2,25 m (kruinsbreedte 6 m) aangelegd door de gemeente Haamstede, terwijl de vuurtoren in 1958 is opengesteld voor het publiek, zodat ieder, die zin heeft de 226 treden te beklimmen, een prachtig panorama kan aanschouwen. Zou men deze tocht maken bij harde wind of storm, dan ervaart men tegelijk dat de toren enige centimeters heen en weer beweegt. Een goed gebouwde toren moet namelijk bij storm veerkrachtig zijn.

Ca 2 km noordoost van de vuurtoren staat in het duin een sectorlicht, de Verklikker genoemd, met een lichtsterkte van 220 en 900 kaarsen; het is op de zeekaarten aangeduid als Vr & W7 & 9M 14 m. Dit licht is onafhankelijk van de vuurtoren en staat in verband met de betoning voor de scheepvaart in het Brouwershavensche Gat.

Lichttorens Renesse

Aan de noordkust van Schouwen werden in de vorige eeuw vanwege het Departement van Marine twee kustlichten geplaatst en onderhouden. De westelijke, een achthoekige ijzeren toren, gebouwd in 1856 stond op de duinovergang naar Renesse, de andere, een ronde stenen toren, die in 1846 was gebouwd, stond 850 m meer oostwaarts op het duin voor de Zoeten Haard in de voormalige gemeente Noordwelle. De ijzeren lichttoren waarvan in fig. 8, p. 33 een afbeelding is geplaatst werd in 1916 afgebroken. De stenen lichttoren werd in hetzelfde jaar door middel van springstoffen door de Genie opgeruimd. ⁶⁾

Omliggende geulen en zandplaten

In het noordwesten wordt Schouwen begrensd door het Brouwershavense Gat, een der hoofdgeulen tussen Schouwen-Duiveland en Flakkee; het diepste punt van deze geul tot N.A.P. — ca 44 m bevindt zich

voor het haventje van Scharendijke terwijl 3 km meer oostelijk voor het zogenaamde Ossehoofd zich een punt van N.A.P. — ca 40 m bevindt. Ter hoogte van Brouwershaven gaat genoemde hoofdgeul over in de Grevelingen waarvan het diepste punt tot N.A.P. — ca 30 m voor de Dreischorpolder ligt. De Grevelingen had tot 1962 ter hoogte van Bruinisse verbinding met het Krammer, het Slaak en het Zijpe. In fig. 9 is de ontwikkeling van de samenloop van deze geulen sinds 1870 in beeld gebracht. Duidelijk blijkt hieruit de voortdurende verandering van de Noordplaten die omstreeks 1900 door de Vlije in tweeën waren verdeeld. In de laatste decennia vormden de Noordplaten — tegenwoordig de Plaat van Oude Tonge genoemd — één geheel, waarop in 1961 het middengedeelte van de Grevelingendam werd aangelegd.

De Provinciale grens tussen Zeeland en Zuid-Holland volgt ten noorden van Schouwen deels de genoemde hoofdgeulen. Enkele zandplaatgebieden ten noordoosten van Brouwershaven, genaamd Veermansplaat en Dwars in de Weg behoren tot de Provincie Zeeland; de overige zandplaten tussen Schouwen en Flakkee ressorteren onder de Provincie Zuid-Holland.

In het oosten en zuidoosten wordt Schouwen-Duiveland begrensd door het Keeten, het Mastgat en het Zijpe, drie korte van zuid naar noord aaneensluitende geulen die een deel vormen van de vaarweg tussen Antwerpen, Gent en de Rijn. De diepste punten in deze geulen zijn N.A.P. — 40 m en — 52 m respectievelijk voor de veerhaven te Zijpe en voor de Zuidbout te Ouwkerk.

De zuidelijke grens van Schouwen-Duiveland tussen het Keeten en het in het begin van deze paragraaf genoemde Krabbengat is de Hammen, de noordelijke hoofdgeul van de Oosterschelde. Diepten van N.A.P. — ca 53 m bereikt deze geul voor de oever van het district Flaauwers in de omgeving van Schelphoek. De ten noorden van Noord-Beveland stromende hoofdgeul de Roompot komt voor de havenhoofden van Zierikzee met de Hammen samen waar eveneens een diepte van N.A.P. — ca 53 m bereikt wordt.

Tholen wordt in het zuiden en het zuidwesten begrensd door enkele kleinere geulen van de Oosterschelde, zoals het Tholensche Gat als scheiding met het verdrongen land van Zuid-Beveland (Reimerswaal) en de Dortsman, een klein nevengeultje in het Brabantsche Vaarwater dat met de Witte Tonnen Vlije in het noorden verbinding geeft met Keeten, Mastgat, Zijpe. Om deze internationale vaarweg op diepte te houden moeten op de noordelijke en zuidelijke drempel van het Brabantsche Vaarwater sinds 1930 door de Rijkswaterstaat geregeld zuigwerken worden verricht tot L.L.W.S. (laag laagwaterspring) — ca 5 m waarbij jaarlijks een hoeveelheid van 100 à 150 duizend m³ zand wordt weggezogen.

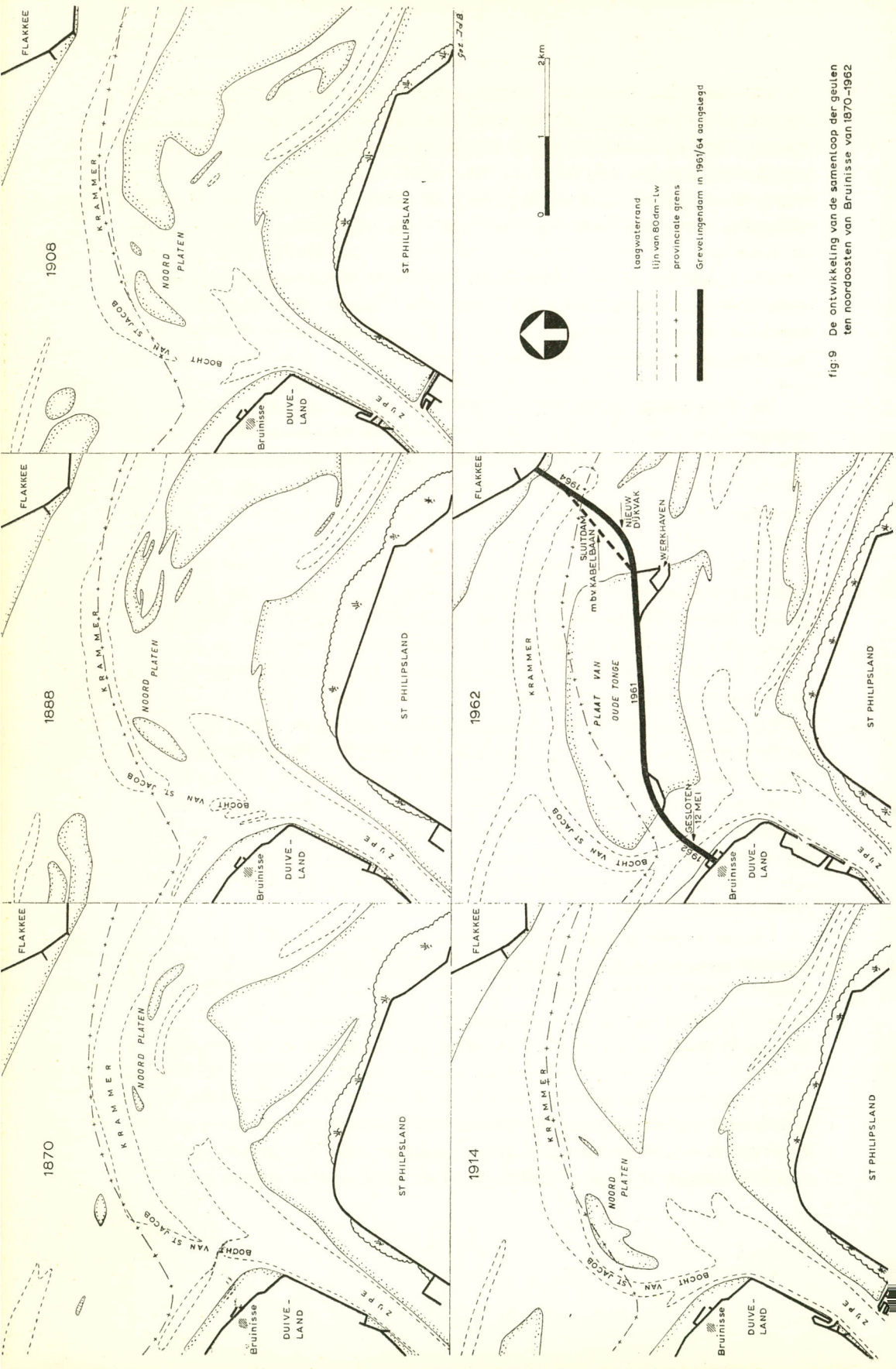

fig. 9 De ontwikkeling van de samenloop der geulen ten noordoosten van Bruinisse van 1870-1962

De westelijke grens van Tholen wordt verder bepaald door de vaargeulen het Keeten en het Mastgat. Het Keeten ontleent de naamsoorsprong aan de vroeger op de Duivelandse zeedijk staande zoutketen, waarin de arbeiders huisden die met de zelnering of het zoutbereiden bezig waren. Het Mastgat herinnert aan een in 1671 in die omgeving gezonken schip waarvan de mast nog lange tijd boven water zichtbaar is geweest.

De Krabbenkreek is de noordelijke begrenzing van het Thoolse gebied, terwijl de in noord-zuidrichting stromende Eendracht de oostelijke grens vormt. Ongeveer midden door de Eendracht loopt tevens de Provinciale grens tussen Zeeland en Noord-Brabant.

St. Philipsland wordt in het zuiden bespoeld door het water uit de Krabbenkreek, de scheidingsgeul tussen Tholen en het genoemde gebied. De vroeger tussen de Krabbenkreek en Philipsland stromende Mosselkreek is sinds 1940 volledig verzand, (zie profiel 13 in fig. 10). In het westen ligt de begrenzing in het bij Schouwen-Duiveland genoemde Zijpe, terwijl het Slaak of Noorderslaak langs de noordelijke oever stroomt. Als oostelijke grens is te beschouwen de Provinciale grens tussen Zeeland en Noord-Brabant, die uit de Eendracht komende, ongeveer halverwege de Slaakdam, de Prins Hendrikpolder in tweeën verdeelt om via de Heense slikken het Krammer te bereiken.

In fig. 10 zijn een 14-tal dwarsprofielen getekend van enige belangrijke en minder belangrijke geulen rond de Noord-Zeeuwse eilandengroep. Hieruit moge blijken dat de diepten en breedten van deze stromen onderling grote verschillen vertonen. Zo variëren de geulbreedten van enkele honderden meters in het Noord-Slaak tot enkele kilometers in de Oosterschelde, terwijl de bodemdiepten variëren van enkele tientallen dm's onder N.A.P. in de Eendracht tot meer dan 50 meter onder N.A.P. in de Roompot en de Hammen, beide hoofdgeulen van de Oosterschelde. De Eendracht is de smalste geul met een kleinste breedte van ca 80 m voor de stad Tholen.

De genoemde eilandengroep, samengevat onder Noord-Zeeland ligt volgens het coördinatenstelsel der Rijksdriehoekmeting (t.o.v. Amersfoort) tussen de coördinaten: Plaats-
bepaling

$$\begin{aligned}x &= - 79000 \text{ m en } x = - 119000 \text{ m en} \\y &= - 44000 \text{ m en } y = - 72000 \text{ m, zie fig. 11.}\end{aligned}$$

Tal van kenbare punten zijn ook in dit gebied t.o.v. „De Lange Jan” te Amersfoort ingemeten, evenals ruim 200 vaste punten als eigendom van de Rijkswaterstaat, die in het terrein zijn aangeduid door z.g. „WAT”-stenen en zijn te vinden langs de hoogwaterkeringen.

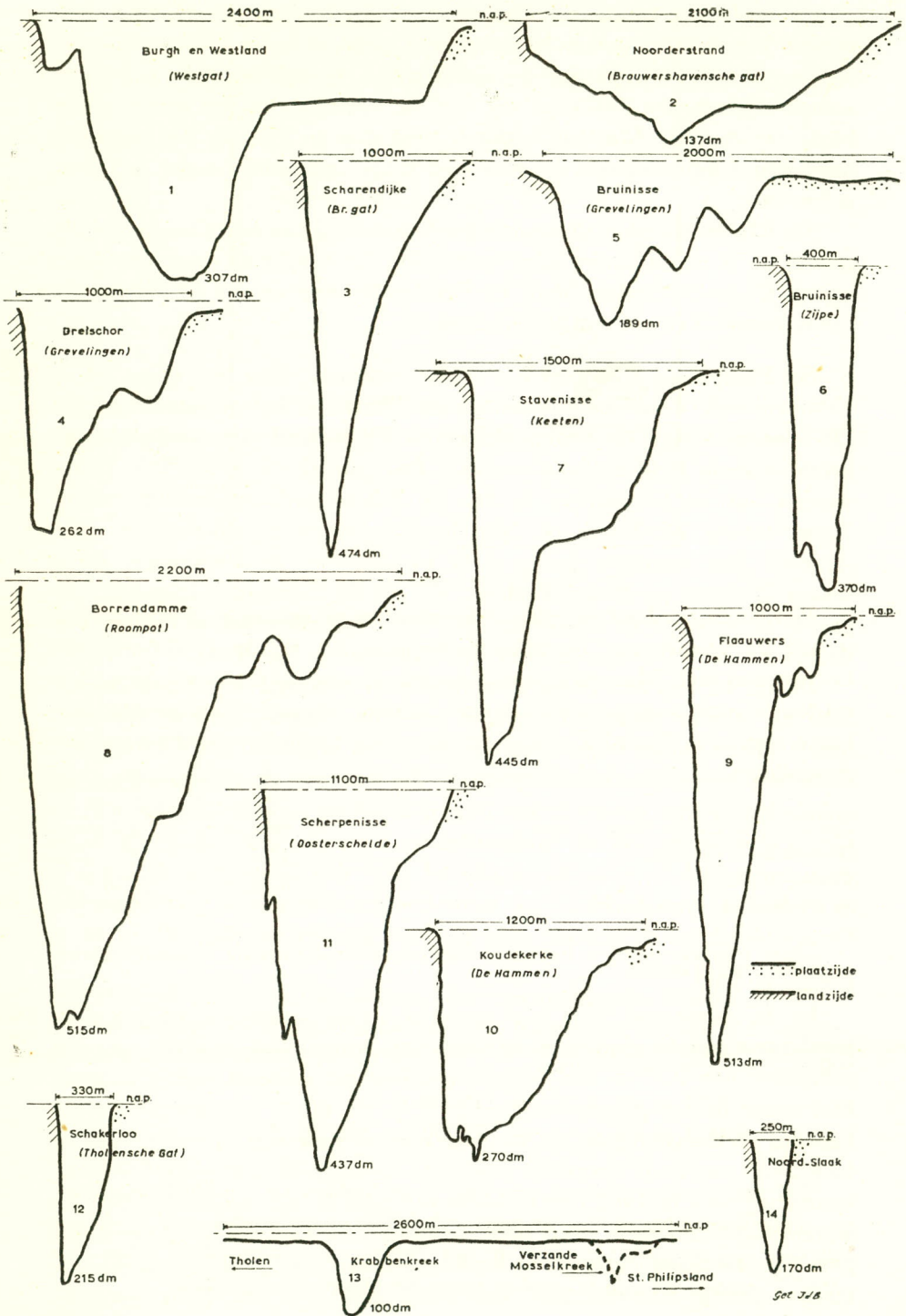

fig. 10. Enige dwarsprofielen van geulen in Noord-Zeeland in 1962 (lengteschaal is 50 x de hoogteschaal).

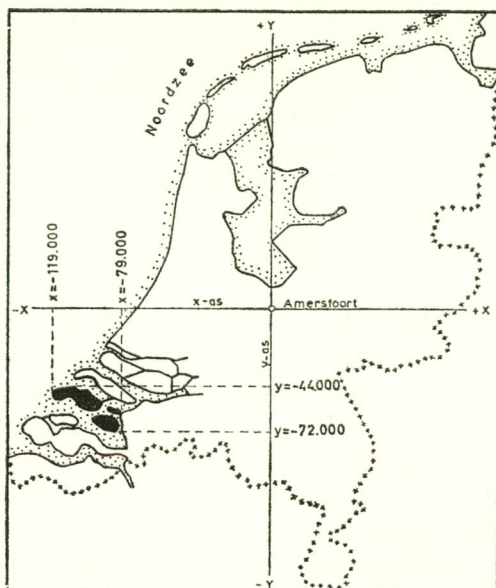

fig. 11. Plaatsbepaling in Nederland.

Het Kadaster heeft op bepaalde plaatsen de bekende „KAD”-stenen, terwijl de Dienst van de Rijksdriehoeksmeting en de Hydrografische Dienst van het Ministerie van Marine diverse kerktorens en andere markante punten in hetzelfde stelsel hebben bepaald. Van enkele markante punten in Noord-Zeeland geven we hieronder de coördinaten t.o.v. Amersfoort.

	- x	- y
Zierikzee, St. Lieven Monstertoren,	101898,0 m	55142,1 m
Haamstede, Vuurtoren,	117189,2 m	48287,2 m
Tholen, Raadhuis,	80879,0 m	68690,0 m
St. Philipsland, Watertoren,	84184,8 m	58965,8 m

Deze punten werden bepaald door de Dienst van de Rijksdriehoeksmeting in 1948.

In de zomer van 1955 kon men o.a. in het Schouwse poldergebied honderden punten vinden in de vorm van witgeverfde schijven met een middellijn van 0.35 m, die volgens een bepaald systeem waren uitgezet. Het waren de z.g. paspunten, zie fig. 12, p. 33, die in coördinaten werden bepaald en dienst deden als kenbare punten voor het uitwerken van de luchtfoto's van de in datzelfde jaar uitgevoerde luchtkartering. De luchtkartering was in 1952 reeds voorbereid voor de herverkaveling van het waterschap Schouwen, maar door de stormramp van 1953 was het noodzakelijk geworden deze uit te breiden tot het gehele Schouwen-Duivelandse gebied. Uit dezelfde kartering zijn door de Rijkswaterstaat

Lucht-
kartering

nieuwe oever- en kustkaarten vervaardigd ten dienste van de contrôle en het onderhoud van de oevers, de duinen en de dijken. De luchtfoto's werden gemaakt door de fototechnische dienst van de K.L.M. N.V. Aerocarto te Schiphol in opdracht van de dienst Herverkaveling Schouwen-Duiveland en voor wat betreft de oevers en de kust in samenwerking met de Rijkswaterstaat. Behalve voor het Schouwse duingebied werden 23 runs of vliegstroken ongeveer in oost-west richting gevlogen waarbij ruim 500 opnamen werden gemaakt. Het duingebied werd gevlogen in 1954.

Voor de opnamen langs de oevers en kusten in het algemeen, waarvan het gewenst is dat deze ongeveer op laag water plaats hebben, zijn in verband met de atmosferische gesteldheid weinig vliegdagen per jaar beschikbaar. De ervaring heeft geleerd, dat hiervoor slechts 25 à 30 dagen per jaar in aanmerking komen. De tarieven van luchtopnamen worden berekend per fotokilometer; ruim tien jaar geleden waren deze prijzen 90 tot 130 gulden per km; ze zijn afhankelijk van de schaal (1 : 20.000 tot 1 : 5000) waarop de foto's moeten worden gemaakt.

Voor Tholen werd de luchtkaartering zowel voor de herverkaveling als voor de oever- en dijkaartering uitgevoerd in 1954. Voor St. Philipsland geschiedde hetzelfde in 1955 alleen voor oever- en dijkaartering. Totaal werden voor Noord-Zeeland uit de luchtfoto's ca 100 oever- en kustkaarten vervaardigd op schaal 1 : 1000/2000 en 2500, waarbij tevens het aangrenzende oevergedeelte van West-Brabant werd betrokken. Vele luchtfoto's werden in 1953 van de beschadigde dijkracés gemaakt, zowel door de militaire als door de burgerlijke luchtvaart.

Talrijk zijn de mogelijkheden die ons door de luchtfotografie worden gegeven om bepaalde gegevens snel in beeld te brengen. Het zou ons te ver voeren om hier nu dieper op in te gaan. Alleen zij nog vermeld dat de eerste opdracht tot luchtfotografie in Nederland werd uitgevoerd in 1930. Nu blijkt dat deze tak van wetenschap nog grote veranderingen en misschien zelfs revolutionaire wijzigingen met zich mee kan brengen, wanneer het mogelijk zal blijken te zijn, de luchtfoto direct als kaart voor velerlei doeleinden te gebruiken. Het instrumentarium voor dergelijke opnamen bestaat reeds. De getekende kaarten zullen dan plaats kunnen maken voor de fotokaarten.⁷⁾

§ 3. OVER GRENZEN EN INDELING

„Zesde
deelen” van
Schouwen

De oudste bekende verdeling van Schouwen is die in „zesde deelen” waarvan in fig. 13 de globale grenzen zijn getekend en waaruit blijkt dat vijf „zesde deelen” de polder Schouwen omvatten. Men sprak wel van „die vijf sestendele van Scouden binnen den Scelveringhe”. Afgezien

van het feit dat men het niet eens is over het al of niet bestaan van een vroegere Scelveringhe, is deze verdeling ontstaan omdat Schouwen oorspronkelijk een complex van deels omkade eilanden is geweest die door verlanding der scheidingskreeken tot een aaneengesloten geheel zijn gevormd. Tot deze zienswijze kwam ook Fokker bij zijn uitgebreide beschrijving van de polder Schouwen.⁸⁾ Mr. A. J. F. Fokker was van 1887-1927 voorzitter van het bestuur van het waterschap Schouwen.

De jongste landbouwkundige onderzoeken van de Stichting voor Bodemkartering door Kuipers⁹⁾ brengen in de Schouwenpolder de zaten van enkele vroegere dijken naar voren die ongetwijfeld ook in de richting van het voorgaande wijzen. Deze dijkzaten zijn in fig. 13 aangegeven.

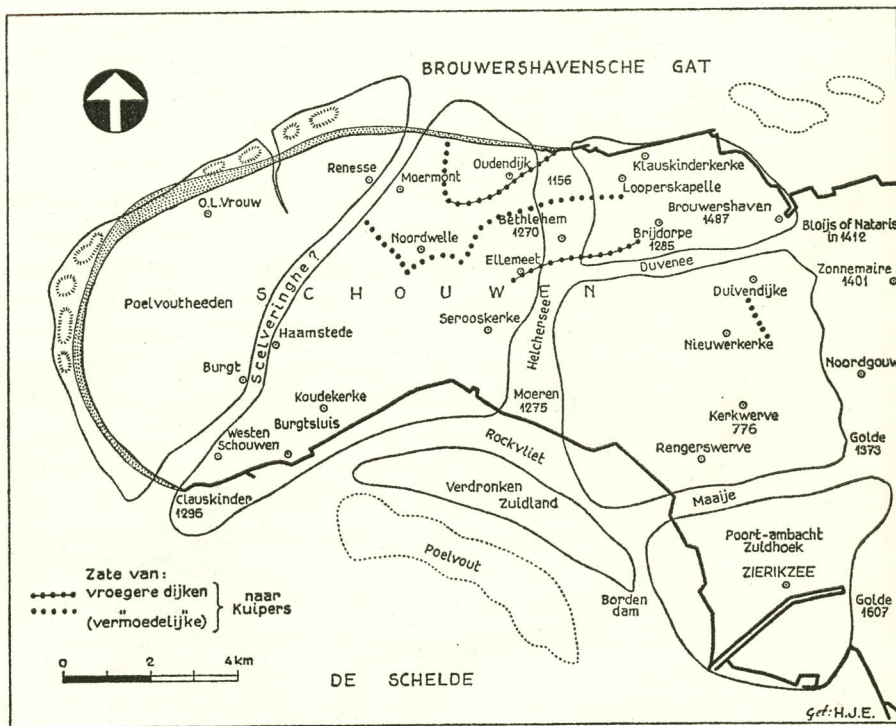

fig. 13. De „zesde deelen” van Schouwen (naar Fokker) met kust- en oeverlijn van 1952.

Een andere aanduiding die eveneens in dezelfde richting wijst is het bestaan van weelen of wielen ver binnendijs in de polder Schouwen. Op een kaart van Schouwen uit 1540 afkomstig uit de verzameling van Ermerins (bij Fokker vermeld) vinden we in de buurt van Duivendijke, dus ongeveer midden in de polder, de naam „Engelboutsweel”. In de hoek

fig. 16. Tholen en St. Philipsland in 1754.

VERKLAARINGE
der TEEKENS en CYFFERS.

Dyken en Sluizen

Wegen

Kreeken en Watergangen

Scheiding tusschen Zeland en Brabant

Scheiding der Heerlykheeden

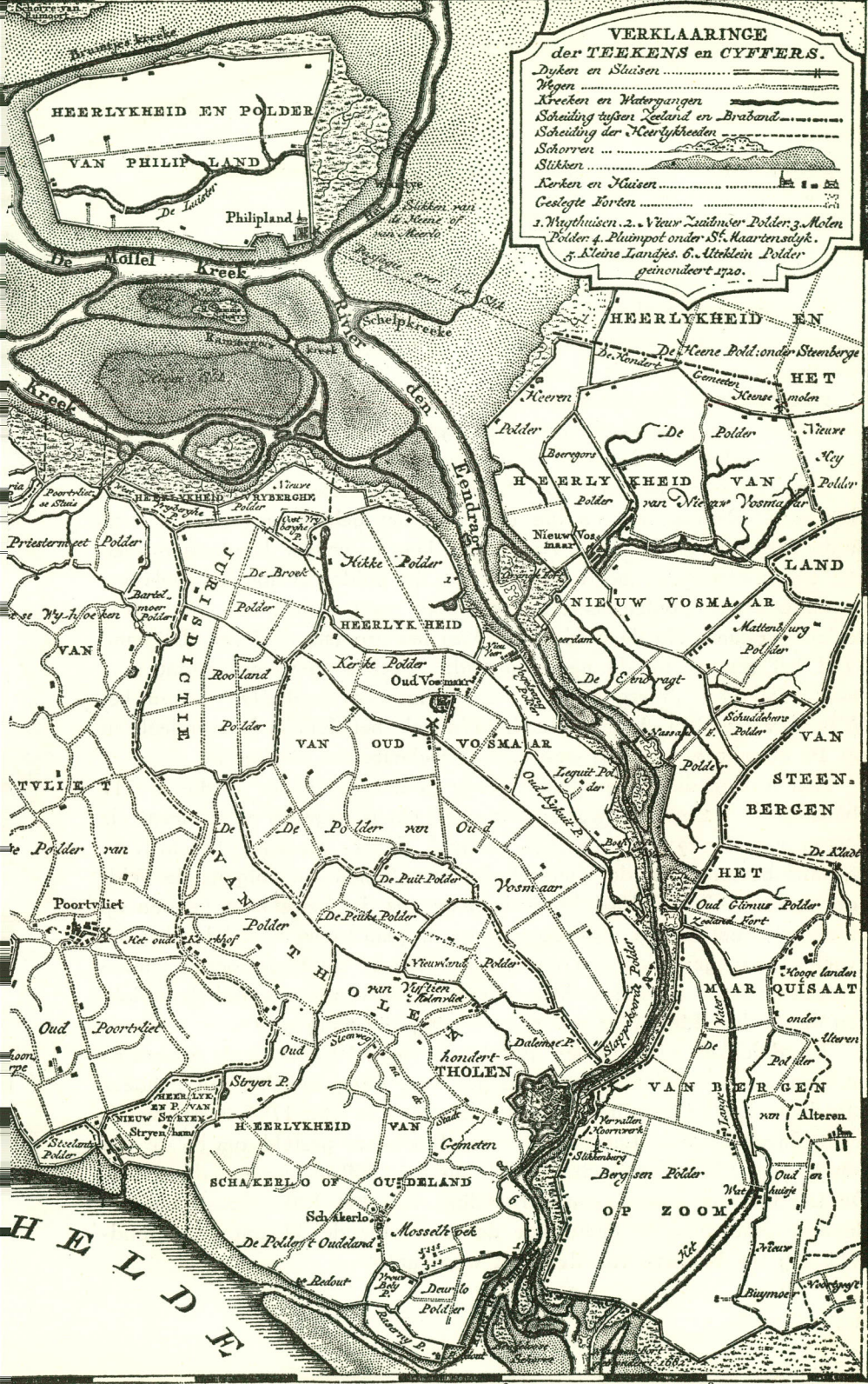
Schorren

Stikken

Kerken en Huizen

Geslegte Sorten

1. Wyghuizen. 2. Vieux Zaitmer Polder. 3. Molen Polder. 4. Plumpot onder St. Kaartenstyk. 5. Kleine Landjes. 6. Altklein Polder geïncorporeert 1720.

37
36
35
34
33
32
31
30. Min. Brecht

van de Weelweg en de Ellemeetsche weg bij Elkerzee was vroeger eveneens een weel.

Onder de gegevens over de z.g. „bevangen” (een oude verdeling in kavels) van Schouwen vinden we vermeld:

- onder Kerkwerve „daar de Brasweel in leijt”.
- „ Nieuwerkerke, „daar de groote weel in leijt”.
- „ „ „Kleine Weel”.
- „ „ „Groote Weel”.
- „ Brijdorpe, „op den Weelmeel”.
- „ Zuidland, „de weel tusschen de vaart en weg”.

Daar de weelen of wielen restanten zijn van vroegere dijkdoorbraken moeten ter plaatse dijken of minstens kaden hebben gelegen hetgeen bovengenoemde conclusie staft.

Het Zuidland was het zuidelijk gelegen zesde deel van Schouwen ten zuidoosten van Schelphoek dat door overstromingen in de 15e en 16e eeuw grotendeels in de rivier is verdwenen.

„Vieren-
deelen”

Het zesde „zesde deel” van Schouwen dat ten westen van de lijn Haamstede-Renesse lag en dat ongeveer het gebied omvatte dat men nu de Westeren en Oosteren Ban noemt, hoorde wel tot de eilandengroep van Schouwen maar heeft nimmer tot de polder Schouwen behoort. Laatstgenoemde polder heeft dus eigenlijk nooit anders dan uit „vijfde deelen” bestaan. Na de verdwijning van het grootste deel van Zuidland werd het restant bij de naastliggende „deelen” gevoegd, zodat men sinds 1558 van „Vierendeelen” van Schouwen sprak. Dit waren het Wester-Vierendeel, het Ooster-Vierendeel, het Zuider-Vierendeel en het Poortambacht, vroeger genoemd Quaelambacht, zie fig. 14.

Bevangen

Een andere oude verdeling van de polder Schouwen is die in 217 „bevangen”, waarvan in fig. 14 een overzicht is gegeven en waarvan de namen in onderstaande staat zijn vermeld. Fokker geeft een beschrijving van alle bevangen in de Vierendeelen van Schouwen volgens de veldboeken van 1676 en 1801/09. Vele gegevens die betrekking hebben op vroegere situaties, als eigendomsgrenzen, plaatsnamen, dijkdoorbraken (wielen), vroegere dammen en vaarten, vronen en uitgemoerde landen zijn daarin terug te vinden. Wij noteerden hiervan een aantal tiendblokken die in dezelfde figuur met een arcering zijn aangegeven.

Tiendblokken zijn percelen grond waarvan 1/10 deel uit de opbrengst der producten als tiendrecht werd geheven, oorspronkelijk ten behoeve van de kerkelijke instanties. Na de omwenteling van 1795 is het tiendrecht blijven bestaan. Later werden ze afkoopbaar gesteld, om bij de wet van 16 juni 1907, met ingang van 1 januari 1909 te worden afgeschaft. De tiendheffers kregen een vergoeding van het Rijk, terwijl van de tiendplichtige gronden gedurende de eerstvolgende 30 jaar een grondbelasting ten behoeve van de Staat werd geheven.

Namen der bevangen uit fig. 14.

Renesse	}	1. Strijckland	Zuidwelle	Koudekerke	55. Agatha v. Haamstede	
		2. Coolenburgh			56. 't Segambacht ten Vate	
		3. Goolendijcke			57. 't Fijnebevang	
		4. Matthis-Verseput			58. 't Sacke	
		5. Jonge Leenderts			59. C. Cloote's bevang	
		6. Janse-Vorst			60. Janneken Cornelis	
		7. Molenbevang			61. Kerkebevang	
		8. Kerkebevang			62. Lieven Reijnbrants	
		9. Grootbevang			63. Jacob Heerken	
		10. Burgbevang			64. Moolbevang	
		11. Moordebevang			65. Stofhoff	
		12. Nieuwendijk			66. Pieter Jan Jeens	
		13. Hellewekken			67. Jan Cortbevang	
		14. Hellebevang			68. Golendijke	
		15. Haertbevang			69. 't Waerde	
		16. Wouter Dijck			70. Corn. Heijn Jacobs	
		17. Maartense			71. Flaauwersmoer	
		18. Cornelis Jannetje			72. Oost Jonge Jan	
		19. Groot Poelant			73. 3e bevang	
		20. Klein Poelant			74. Willem Oosse	
		21. Verdéewater			75. 't Vreemde Ambacht	
Noordwelle	}	22. Groot Armhoek	Serooskerke	}	76. Prunje	
		23. Klein Armhoek			77. Drie Vaarten	
		24. Noord Klooster			78. Kercke	
		25. Willemse-Huijsen			79. Jan Aeljans Hollander	
		26. Bartelsbevang			80. Tussen Oost- en Westmoer	
		27. de Hovinge			81. Seroos Heernisse	
		28. Willem Wisse			82. Lopkens Heernisse	
		29. Verdée en Striepheul			83. Huig Bouwen	
		30. Striepheul			84. Marinus Huijgense	
		31. Lorrewater			85. Wester-Nieuwland	
		32. Verdée en Striepheul			86. De Leere Hose	
		33. Canserswerf			87. Zuid van Breenweg	
		34. C. Foons			88. Werffheernisse	
		35. Wisse v. d. Hage			89. Moolheernisse	
		36. Pierkenswekken			90. Zwijnheernisse	
		37. Pierkensbevang			91. Tonis Golengbevang	
		38. 't Haeskensbevang			92. Steenheernisse	
39. Adolf van Haamstede	93. Tollebevang					
40. Zuit van de Moerweg	94. Tussen Moerweg					
41. Burgambacht	95. Schuerbevang					
42. Theuns Jans	96. Zijder Vroone					
43. Tonis Jacobs	97. Noorder Vroone					
44. 't Oskensbevang	98. 't Cloosterbevang					
45. Paerdecooper	99. 't Kerckbevang					
46. Cort Dingemans	100. Zwijnheernisse					
47. Ouerve	101. Jan en Corn. Tonisse					
48. 't Kerckkebevang	102. Grooten Boterhouck					
49. Maijken Schoenmakers	103. Noorder Nieuwland					
50. 't Theutebevang	104. Vingerlinck					
51. Theijnsbevang	105. Mooldal					
52. Oole Danielse	106. Burghbevang					
53. Oole Jansz.	107. Kempe Voochts					
54. Koockebevang	108. 't Cloosterbevang					
Haamstede	}		Ellemeet	}		
		Koudekerke			}	
Capelle	}		}	}		

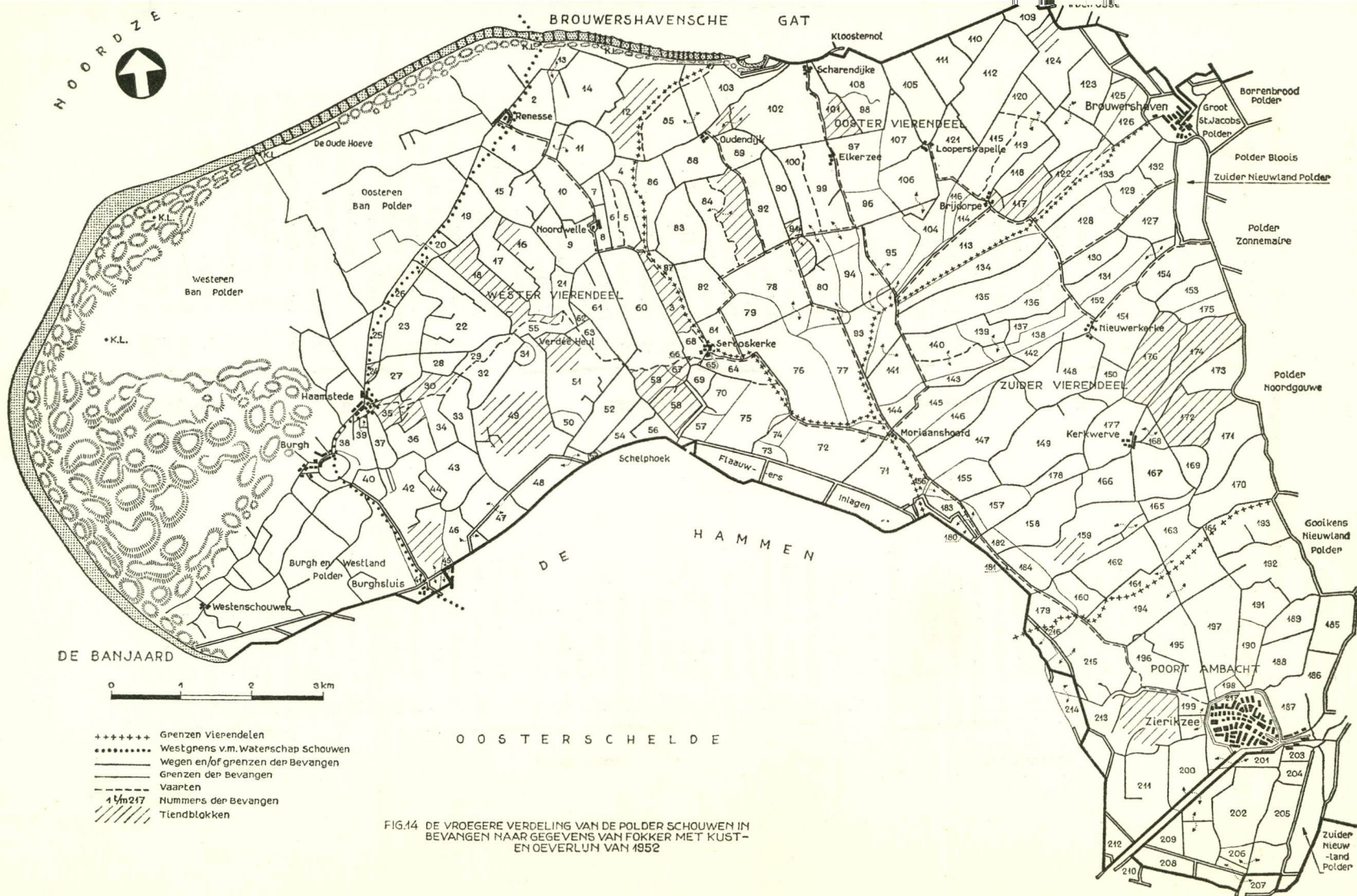

FIG.14 DE VROEGERE VERDELING VAN DE POLDER SCHOUWEN IN BEVANGEN NAAR GEGEVENS VAN FOKKER MET KUST- EN OEVERLUN VAN 1852

- Brijdorpe**
- 109. Noorthouck
 - 110. Willem Cornelisse
 - 111. 't Kercke bevang
 - 112. 't Burghbevang
 - 113. Oolenhofstede
 - 114. 't Vogelaersbevang
 - 115. Pierkensbevang
 - 116. Pier Hein Stoffels
 - 117. Laurens Huijge
 - 118. 't Burghbevang
 - 119. Tonis Leenaertse
 - 120. Paulussen
 - 121. Domisse
 - 122. Aeljanse
 - 123. Claasse
 - 124. Herckesteijn
 - 125. Noorder Heernisse
 - 126. Zuider Heernisse
 - 127. Kerckebevang
 - 128. Bew. 't Moolwekken
 - 129. Beoosten 't Moolwekken
 - 130. Burghbevang
 - 131. 't Sandwekken
 - 132. 't Schoutebevang
 - 133. 't Kerkse bevang v. Br.
 - 134. Tussen Noordweg en Vaart
 - 135. Tussen Zand en Noordweg
 - 136. Claas Clappe
 - 137. Zeven Gemeten
 - 138. Oost Bannisse
 - 139. West Bannisse
 - 140. 't Derrylandt
 - 141. 't Moerbevang
 - 142. Moolbevang
 - 143. De Noortstriepe
 - 144. Nieuwe Huijs
 - 145. De Suytstriepe
 - 146. 't Wannebevang
 - 147. Groote Weel
 - 148. De Boterpodt
 - 149. Suytdorp
 - 150. 't Minste bevang
 - 151. 't Stoof bevang
 - 152. Steen bevang
 - 153. Suyt Locke
 - 154. Noort Locke
 - 155. Beoosten Stellekensweg
 - 156. Bewesten Stellekensweg
 - 157. Verbornde hofstede
 - 158. De Briest
 - 159. Braesweel
 - 160. 't Coolhuysken
 - 161. Eenwerf
 - 162. Krom- en smalleweg (west)
 - 163. Tussen Krom- en Smalleweg (oost)

- Kerkwerve**
- 164. 't Minste bevang
 - 165. De Drijhoek
 - 166. Bewesten Keutelweg
 - 167. Mannekendijke
 - 168. Keutelwijk
 - 169. Burghbevang
 - 170. Mosseléé
 - 171. 't Casteelbevang
 - 172. Verseputbevang
 - 173. Cackersweel
 - 174. Pape's bevang
 - 175. Polderbevang
 - 176. Coppenboone
 - 177. Kerkebevang
 - 178. Fyolebevang
 - 179. Job de Backersbevang
 - 180. Weelbevang
 - 181. Iman Buys
 - 182. Guytse bevang
 - 183. Coolweht
 - 184. Trommelbevang
 - 185. Sluysbevang
 - 186. Galgebevang
 - 187. Zelke
 - 188. Cattedeet
 - 189. Block
 - 190. Paarden
 - 191. Wijven Engels
 - 192. Valuwe
 - 193. Lockemeese
 - 194. Ravenshoek
 - 195. Wackersdam
 - 196. 't Vorsche
 - 197. Het Jannisse
 - 198. Het Wellebevang
 - 199. Simonbevang
 - 200. 't Hout Vate
 - 201. Bagijne Refoole
 - 202. Bagijne
 - 203. Klein Moolwater
 - 204. Groot Moolwater
 - 205. Waddes Ooge
 - 206. Schelhoek
 - 207. Kiemenhoeke
 - 208. Gellant
 - 209. Vroone
 - 210. Keuijelhoeke
 - 211. Barnadite
 - 212. Borrendamme
 - 213. Roode of Rodée
 - 214. Weldamme
 - 215. Moerbevang
 - 216. Ise Wadde
 - 217. Binnen de stad Zierikzee

De bovengenoemde „Vierendeelen” waren weer onderverdeeld in Ambachten of Heerlijkheden waarmede men dan bepaalde gebieden be-
doelde die aan een of meer ambachtsheren toebehoorden. De verdeling
van Schouwen-Duiveland in Ambachtsheerlijkheden waarvan sommige
reeds in de 13e eeuw in verschillende oorkonden zijn genoemd is aan-
gegeven in fig. 15 (uitslaande kaart tegenover p. 30) terwijl hieronder
de oppervlakte van de Ambachten is vermeld.

1.	Heerlijkheid van Renesse	
2.	„ „ Noordwelle	} 1994,40 ha.
3.	„ „ Zuidwelle	
4.	„ „ Serooskerke	
5.	„ „ Zuidland	
6.	„ „ Koudekerke	
7.	„ „ Haamstede	
8.	„ „ Burgt	277,20 ha.
9.	„ „ Westenschouwen	113,40 ha.

totaal ca 2385 ha, samen genaamd het Wester-Vierendeel van Schouwen.

In 1341 werd de Heerlijkheid van Haamstede door Graaf Willem van Henegouwen tot een Baanderheerlijkheid verheven en kregen de heren van Haamstede de erenaam van Baanderheren. Deze waren direct leenman van de Koning en voerden een eigen banier. Onder de regering van Philips van Bourgondië is de Heerlijkheid in 1454 weer aan de Graaf gekomen. ¹⁰⁾

10.	Heerlijkheid van Ellemeet	735,63 ha.
11.	„ „ Elckerzee	502,43 ha.
12.	„ „ Looperscapelle	241,42 ha.
13.	„ „ Klaaskinderkerke	157,50 ha.
14.	„ „ Brijdorpe	462,37 ha.

totaal ca 2100 ha, samen genaamd het Ooster-Vierendeel van Schouwen.

15.	Heerlijkheid van Duivendijke	591,20 ha.
16.	„ „ Nieuwerkerke	579,60 ha.
17.	„ „ Kerkwerve	865,70 ha.
18.	„ „ Rengerskerke	52,04 ha.

totaal 2088 ha, samen genaamd het Zuider-Vierendeel van Schouwen.
Het Poortambacht als vierde Vierendeel had een oppervlakte van ca
1200 ha.

De Vierendeelen omvatten samen de polder Schouwen met een totale oppervlakte van ca 7773 ha, terwijl daarnaast in het voormalige eiland Schouwen de volgende Ambachten waren te vinden.

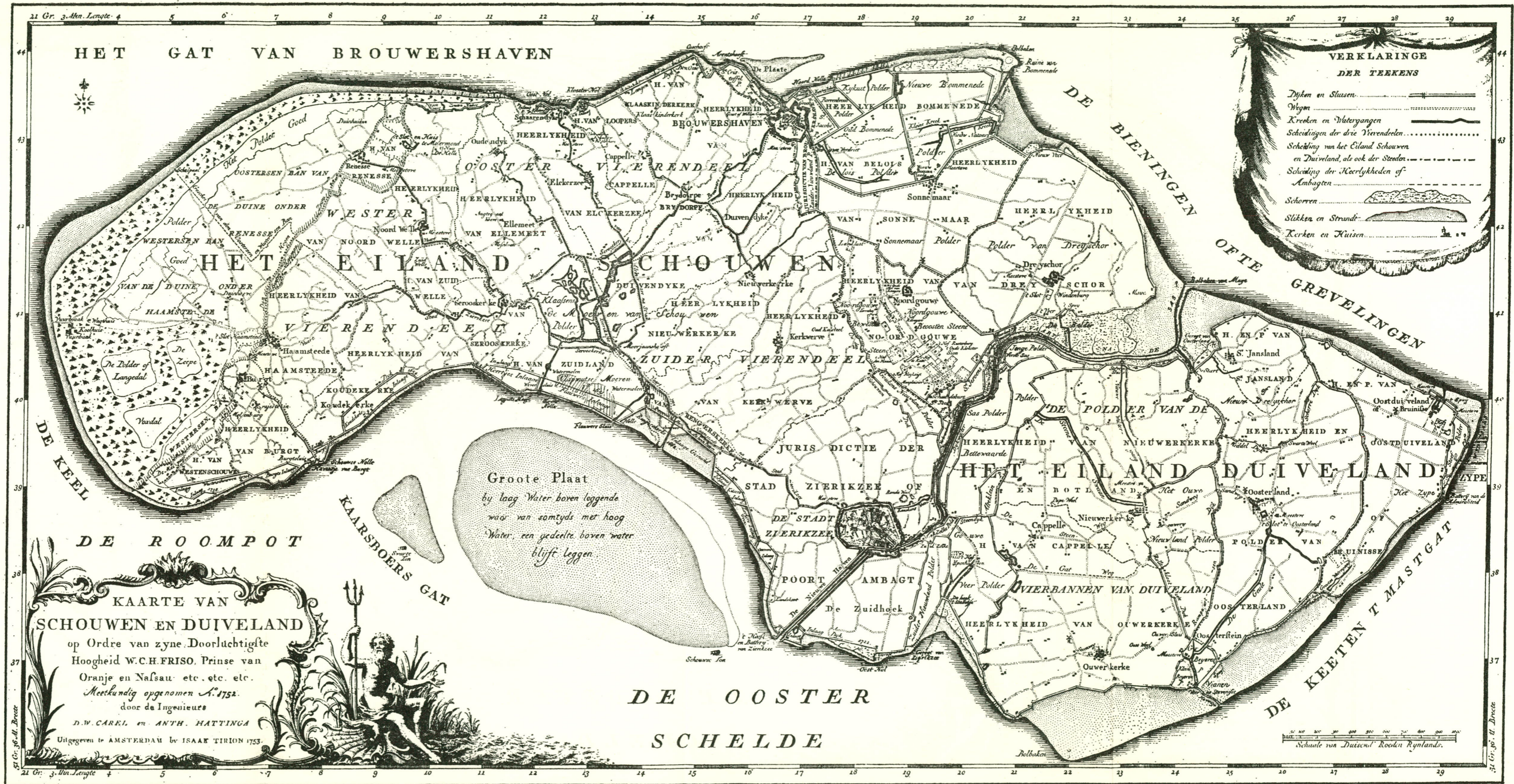

fig. 15. Schouwen-Duiveland in 1752 naar Hattinga.

8.	„	„	Stavenisse	1097,23 ha.
9.	„	„	St. Annaland	930,52 ha.
10.	„	„	Vrijberghe	40,11 ha.

St. Philipsland bestond destijds enkel uit de Heerlijkheid en polder van Philipsland, met een oppervlakte van 566,71 ha.

Uit fig. 16 blijkt tevens dat de grens tussen Zeeland en Brabant meer oostwaarts lag dan nu het geval is. De ten oosten van de Eendracht gelegen Hooge Heerlijkheid van Nieuw-Vossemeer (of Vosmaar) met een oppervlakte van ca 1220 ha behoorde ook tot de Provincie Zeeland, evenals trouwens de rivier de Eendracht in haar geheel. Bij de wet van 2 november 1871 tot nadere regeling der grensscheiding werd de tegenwoordige Provinciale grens tussen Zeeland en Noord-Brabant vastgesteld. Ze loopt ongeveer midden door de Eendracht.

Door de vele inundaties en herdijkingen in vorige eeuwen gaven de ambachtsgrenzen voor het opnieuw vaststellen, dikwijls aanleiding tot een geschil waarvan we in deel I over Noord-Beveland enkele processen uitgebreid hebben behandeld.

Bij de deltawerken kreeg men bij de aanleg van de Grevelingendam te maken met de Ambachtsheerlijkheid Grijsoord en Klinkerland dat tot het aangrenzende Goeree en Overflakkee in Zuid-Holland behoort. De Ambachtsvrouwe Gravin de Chambure-Cuyper te Hoogerheide meende aanspraak op haar eigendomsrechten te kunnen laten gelden voor ca 100 ha zandplaten en water waarover de dam werd gelegd. Het gevolg was het aangaan van een onteigeningsprocedure met de Staat der Nederlanden waarvoor op 30 november 1961 de Rechtbank van Rotterdam een zitting hield te Bruinisse dat tot het rechtsgebied van Middelburg behoort.

Gemeenten

Uit de verdeling in ambachtsheerlijkheden ontstond bij de omwenteling van 1795 de indeling in gemeenten. De binnendijkse grenzen van deze gemeenten komen vrijwel overeen met de vroegere ambachtsgrenzen. De buitendijkse grenzen zijn geregeld bij de wet van 28 juni 1881 tot „indeling van de Oosterschelde en andere Zeeuwsche stromen bij de aangrenzende gemeenten en verbetering van de bestaande grensscheiding” (in werking getreden 1 februari 1882).

De westwaartse grens op de Banjaard moeten we dan denken als doorlopend tot de territoriale grens die drie zeemijlen buiten de kust is gelegen. De totale oppervlakte van Schouwen-Duiveland binnen deze grenslijnen bedraagt ca 58000 ha waarvan ca 36000 ha of ruim 3/5 deel buitendijks is gelegen in de vorm van water, zandplaten, schorren, slikken en strand.

Voor enkele gemeenten van Noord-Zeeland laten we de tekst van genoemde wet hieronder volgen.

19. Heerlijkheid van Bommenede	}	533,27 ha.
20. " " Belois		
21. " " Sonnemaar		
22. " " Dreijshor		
23. " " Noordgouwe		

In de raad van de stad Zierikzee werd op 20 augustus 1624 de limiet-scheiding vastgesteld tussen Schouwen en Duiveland nabij het Gouwe-veer. Op de kaart van Hattinga loopt deze scheiding deels langs de polderweg van Gouweveer om daarna via een kreek als restant van de Gouwe, de Oosterschelde te bereiken. Tot 1961 was dit tevens de gemeentegrens tussen Zierikzee en Ouwkerk.

Duiveland bestond uit de volgende ambachten,

24. Heerlijkheid van Nieuwerkerk en Botland	}	2980,— ha.
25. " " Capelle		
26. " " Ouwkerke		
27. " " Sir Jansland		
28. " " Oosterland		
29. " " Oost-Duiveland of Bruinisse		798,02 ha.

of totaal ruim 5188 ha.

Behalve in de polder Schouwen en in de Vier Bannen van Duiveland vallen de ambachtsgrenzen in het algemeen samen met de polderdijken of met de administratieve poldergrenzen. De vermelde oppervlakten zijn volgens de opmetingen van Hattinga en wijken af van andere opgaven die door Fokker zijn gegeven en afkomstig zijn uit de veldboeken, uit de rekeningen van de honderdste penning en uit de rekeningen van de rentmeester Beosten Schelde. Voor de tegenwoordige kadastrale oppervlakte van de polders mogen we verwijzen naar de overzichtsstaat op pag. 47. Kwamen we speciaal in de polder Schouwen een indeling tegen in zesde-, vijfde, vierendeelen en bevangen, voor overig Noord-Zeeland kennen we een dergelijke verdeling niet.

Voor Tholen en St. Philipsland vinden we als oudste indeling, de Ambachten of Heerlijkheden (zie fig. 16, p. 24/25), waarvan de oppervlakten (volgens Hattinga) hieronder zijn vermeld.

1. Heerlijkheid van Schakerloo of Oudeland	1992,76 ha.
2. " " Oud-Vossemeer of Vosmaar	1364,63 ha.
3. " " Nieuw-Strijen	67,05 ha.
4. " " Poortvliet	2050,72 ha.
5. " " Scherpenisse	436,75 ha.
6. " " Westkerke	522,79 ha.
7. " " St. Maartensdijk	2027,72 ha.

fig. 7. De Westerlichttoren te Haam-
stede (hoogte N.A.P. + 58 m,
zie verder pag. 13).

fig. 25.
Uitkijktoren „De Blinkert”.
De hoogte van het bordes is
N.A.P. + ca 56 m.

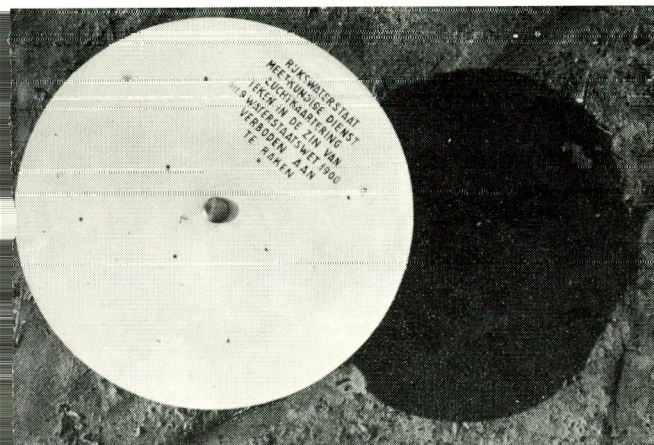

fig. 12.
Paspunt voor de
luchtkaartering,
Ø 0,35 m.

Documentatiecentrum Zeeuws Deltagebied.

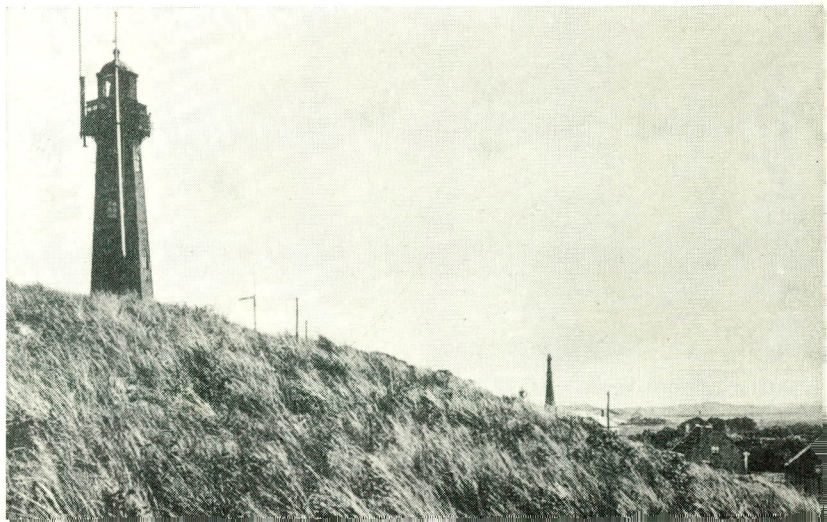

fig. 8.
Achthoekige ijzeren
kustlicht bij Renesse
(in 1916
opgeruimd).
Op de achtergrond
de stenen lichttoren.

fig. 29. Een van de grote „stuifketels” in het stuifduinencomplex.

fig. 28. Begin van een „stuifkettel”.

fig. 30. Stuifduinenvariaties.

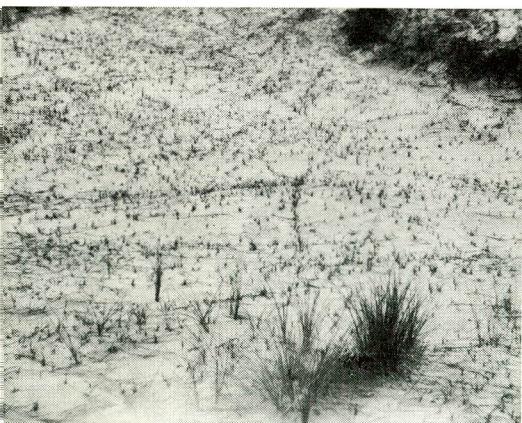
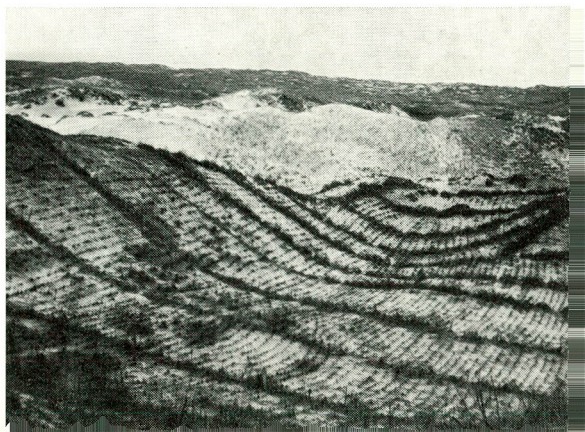

fig. 31. Uitgestoven „kettel” met opnieuw eerste begroeiing (zandzegge).

fig. 32. Een in 1956 beplante „stuifkettel”.

BURGH. Van het uiterste grenspunt in de scheidingslijn aan de oostzijde tusschen deze gemeente en Haamstede loopt de grens in het verlengde dier lijn tot in de diepte van 50 d.M. beneden gewoon laag water.

Deze dieptelijn wordt door haar gevolgd westwaarts tot in het snijpunt met het verlengde van de grensscheiding met Haamstede aan de westzijde van Burgh, van waar zij langs dat verlengde over de punt van het Krabbengat landwaarts gaat tot in het uiterste grenspunt in die scheidingslijn. (Deze gemeente is in 1961 onder de nieuwe gemeente Westerschouwen gevoegd).

ZIERIKZEE. Uit het punt in de grensscheiding met de gemeente Ouwerkerk, gelegen op 23 meter uit het midden der binnenbermsloot van den zeedijk, volgt de grens van Zierikzee eene lijn getrokken op den toren van Kattendijke tot waar deze lijn snijdt de lijn getrokken uit den toren van Ouwerkerk, naar het punt in de grensscheiding tusschen de gemeente Cats en Colijnsplaat, gelegen op 33.7 meter uit het midden der binnenbermsloot van den zeedijk; zij volgt die rigting tot in de lijn der diepte van 50 d.M. beneden gewoon laag water; van daar gaat zij volgens die dieptelijn langs de noordkust van Noord-Beveland tot in de lijn, getrokken uit den kerktoeren van Veere naar den toren van Koudekerke op Schouwen. Langs deze lijn gaat de grens noordoostwaarts door de Roompot, over de Neeltje-Janszplaat en door de Hammen, totdat zij aan de zuidkust van Schouwen de diepte van 50 d.M. beneden gewoon laag water aantreft; zij volgt die diepte tot in de lijn getrokken uit den zooveen genoemden toren van Veere naar het punt in de grensscheiding tusschen de gemeenten Kerkwerve en Zierikzee op 45 meter uit het midden der binnenbermsloot, van den zeedijk onder de gemeente Kerkwerve, aan den Hoek van Pekgat, en volgt die rigting tot in dat punt.

THOLEN. De grens vangt aan bij het uiterste grenspunt in de scheiding met de gemeente Oud-Vosmeer, volgt het verlengde van die scheiding tot in de grenslijn tussen Zeeland en Noordbrabant.

Langs deze grenslijn gaat zij zuidwaarts tot in het snijpunt met eene lijn getrokken uit den toren der Hervormde kerk van Bergen op Zoom naar het punt gevormd door de snijding der lijn getrokken in het verlengde der scheiding tusschen de gemeenten Yerseke en Krabbendijke met de lijn die den toren van St. Maartensdijk vereenigt met den Witten molen bij Rilland, kadastraal bekend gemeente Rilland-Bath, Sectie C, nummer 196. De grens van Tholen volgt de eerstgenoemde lijn tot in het beschreven snijpunt en uit dat punt de laatstgenoemde lijn in de rigting naar den toren van St. Maartensdijk, totdat zij de lijn ontmoet getrokken uit den toren van Waarde naar het punt in de grensscheiding tusschen de gemeenten Poortvliet en Tholen, gelegen op 61.5 meter uit het midden der grensscheiding tusschen de perceelen kadastraal bekend gemeente Poortvliet, sectie H, nummers 26 en 146, en volgt laatstgenoemde lijn tot dat punt.

ST. MAARTENSDIJK. Van laatstgenoemd punt in de bestaande grensscheiding met Scherpenisse volgt de grens van St. Maartensdijk westwaarts het verlengde eener lijn getrokken door het midden der binnenbermsloot van den zuidelijken dijk van den Geertruidapolder, tot in den lijn getrokken van den toren van St. Maartensdijk naar dien van Kruiningen en volgt die rigting tot in de lijn der diepte van 50 d.M.; langs die lijn gaat zij westwaarts langs het noorderboord van de Oosterschelde tot in het verlengde der scheiding met de gemeente Stavenisse; zij volgt dat verlengde tot in het uiterste grenspunt in die gemeentescheiding.

ST. PHILIPSLAND. De grens neemt een aanvang bij het hoekpunt in de scheiding tusschen de provincien Zeeland en Noordbrabant, gevormd door de snijding der in art. 1 der wet van 2 November 1871 (Staatsblad no. 114) genoemde lijn, raaijende op

den toren van Oude Tonge, met het midden van de geul der rivier de Eendragt. Uit dat hoek- of snijpunt gaat de grens in de rigting van den toren van Ouwerkerk tot in de laagwaterlijn der slikken aan den zuidelijken wal van St. Philipsland aan de Mosselkreek. Zij volgt die laagwaterlijn westwaarts langs de Mosselkreek tot in het Mastgat en langs dezen stroom noordwaarts tot in den lijn getrokken van den toren van St. Philipsland op dien van Nieuwerkerk. Langs deze lijn gaat de grens over van de laagwaterlijn tot de lijn der diepte van 50 d.m. beneden gewoon laag water; zij volgt die diepte noordwaarts langs het Zijpe tot in de lijn getrokken van den toren van Bruinisse naar den toren van St. Philipsland, langs welke lijn de grens weder overgaat naar de laagwaterlijn, die zij noord- en oostwaarts langs de slikken van het eiland volgt tot in de grensscheiding tusschen de provinciën Zeeland en Noordbrabant. Van daar vormt deze scheiding ook de grens van St. Philipsland tot aan het hoekpunt genoemd in den aanvang van de beschrijving der grens van deze gemeente.

Bij de grensbeschrijving van de gemeenten van Noord-Zeeland valt het weer op (zie ook deel I) dat meermalen de dieptelijnen van 50 dm beneden gewoon laag water als grenslijnen zijn gebezigd. Het zijn dus grenslijnen die sinds de vaststelling in 1881 voortdurend door de getijwerking van plaats zijn veranderd en waarvan in vele gevallen de oorspronkelijke plaats slechts met veel moeite of in 't geheel niet is terug te vinden. Bij de grenslijnen die vastgesteld zijn tussen twee torens of andere markante punten is het duidelijk dat nu of in de toekomst geen vergissing mogelijk kan zijn.

Kleine grenswijzigingen op het land hadden plaats in 1817 toen de gemeenten Burgh en Westenschouwen werden verenigd tot de gemeente Burgh, vervolgens kwamen er wijzigingen bij de wet van 22 april 1879 (nr 65) en van 24 juni 1879 (nr 123) resp. inhoudende verandering der grens tussen de gemeenten Dreischor en Nieuwerkerk en tussen de gemeenten Scherpenisse en Poortvliet. Bij de wet van 30 december 1865 (nr 175) werden de gemeente Zonnemaire en Bommenede samengevoegd tot één gemeente Zonnemaire.

Een meer ingrijpende wijziging had plaats bij de wet van 12 augustus 1857 (nr 98) toen tot splitsing van de gemeente Bruinisse werd overgegaan en tot toevoeging van de gehele Anna Jacobapolder aan de gemeente St. Philipsland. De schorren van Rumoirt (sinds 1847 Anna Jacobapolder) behoorden oorspronkelijk tot de ambachtsheerlijkheid en sinds 1795 tot de gemeente Bruinisse. Aan deze ongerieflijke vereniging kwam dus bij laatstgenoemde wet een einde.

Voor Schouwen-Duiveland zijn met ingang van 1 januari 1961 de achttien gemeenten die tot dan toe bestonden, samengevoegd tot zes gemeenten. De gemeente-indeling van vóór en vanaf 1961 is aangegeven in fig. 17. De nieuwe gemeenten zijn:

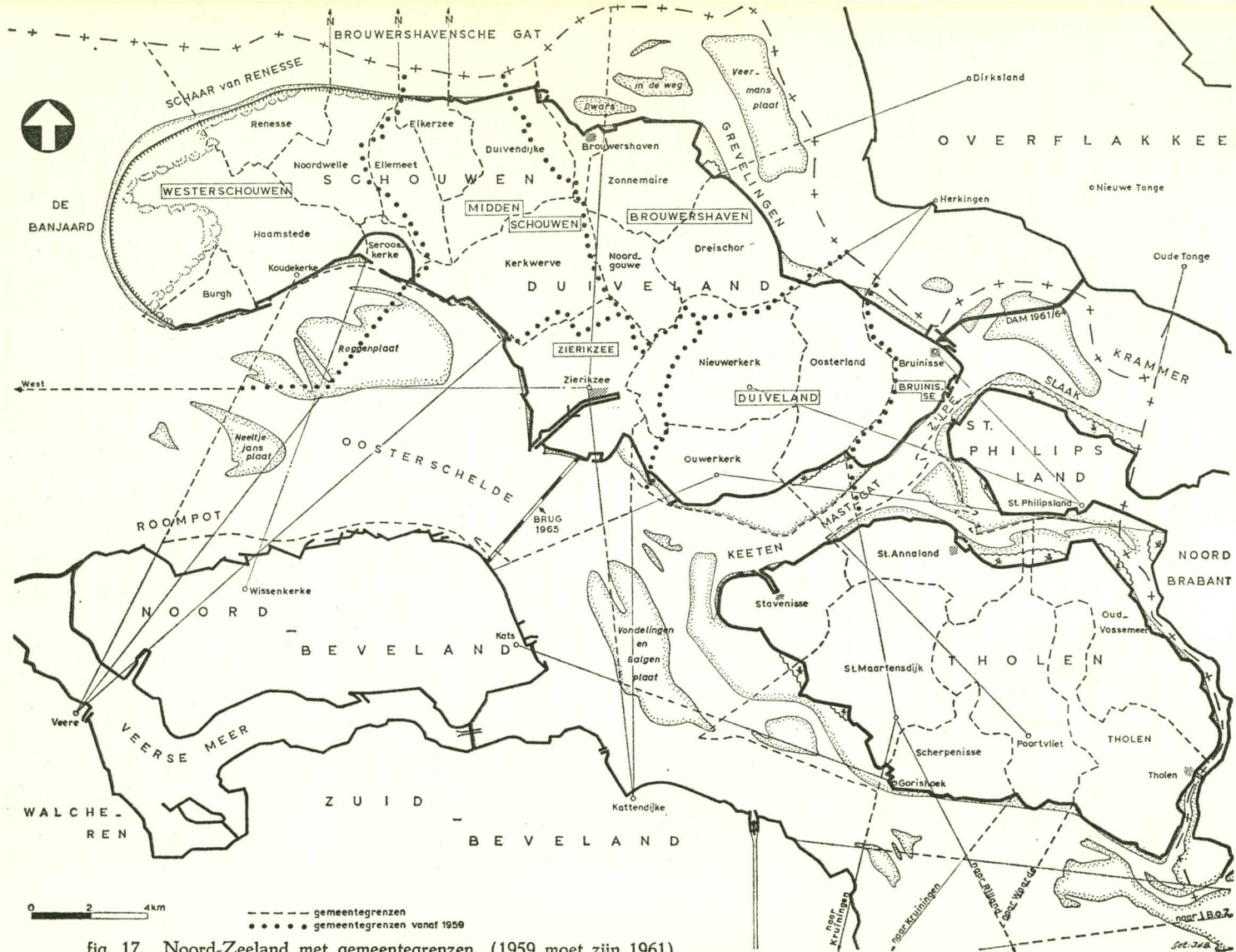

fig. 17. Noord-Zeeland met gemeentegrenzen. (1959 moet zijn 1961)

WESTERSCHOUWEN met 4009 inwoners op 1 januari 1961, gevormd uit de vroegere gemeenten Haamstede, Burhg, Renesse, Serooskerke en Noordwelle,

MIDDENSCHOUWEN met 2054 inwoners, gevormd uit de vroegere gemeenten Duivendijke, Kerkwerve, Ellemeet en Elkerzee,

BROUWERSHAVEN met 3561 inwoners, gevormd uit de vroegere gemeenten Brouwershaven, Zonnemaire, Noordgouwe en Dreischor,

DUIVELAND met 3811 inwoners, gevormd uit de vroegere gemeenten Ouwerkerk, Nieuwerkerk en Oosterland,

BRUINISSE met 2361 inwoners bleef dezelfde gemeente als voor 1961, terwijl

ZIERIKZEE met 7103 inwoners en een oppervlakte van 1837 ha slechts kleine wijzigingen onderging.

Het totaal aantal inwoners op Schouwen-Duiveland bedroeg per 1 januari 1961: 22899. Kort voor de tweede wereldoorlog — op 1 januari 1940 — was het totaal 23393 inwoners, dus in 21 jaar een achteruitgang van 494 personen.

Voor Schouwen-Duiveland dient nog vermeld te worden dat Serooskerke als de kleinste Nederlandse gemeente met 179 inwoners bij de samenvoeging in 1961 ophield te bestaan. De laatste burgemeester was W. H. Scholder (1932-1951), terwijl de heren mr. G. F. Lunsingh Tonckens van 1951-1955 en J. Klompe van 1955-1961 waarnemend-burgemeester waren. Serooskerke hoort nu bij de z.g. Westhoek — de gemeente Westerschouwen — die is ingesteld met het oog op de recreatieve belangen die vooral na de voltooiing van het deltaplan in nog ruimere mate een betekende rol zullen spelen dan nu reeds het geval is.

Tholen bestaat uit zeven gemeenten die ook in fig. 17 zijn aangegeven. De totale oppervlakte is ca 22000 ha, waarvan ca 10000 ha of bijna de helft uit schor, slik en water bestaat. Grenswijzigingsplannen zijn ook voor Tholen aan de orde gesteld. Behalve het plan om de gemeenten St. Maartensdijk en Scherpenisse samen te voegen, zullen de *

veranderingen in hoofdzaak uit kleine grenscorrecties bestaan. St. Philipsland vormt één gemeente met een oppervlakte van ca 2700 ha waarvan ca 900 ha of 1/3 deel buitendijks is gelegen.

Het inwonertal van Tholen en St. Philipsland bedroeg op 1 januari 1961 resp. 15401 en 2142. In fig. 18 is een grafiek getekend waarin de groei en achteruitgang van het inwonertal van Noord-Zeeland van 1830 tot 1960 is afgebeeld naar gegevens van de dertien volkstellingen die in die periode hebben plaatsgehad. Hieruit blijkt dat in Noord-Zeeland van 1830-1870/1880 een vrij sterke stijging van het inwonertal heeft plaats gehad en dat daarna een langzame stijging was te zien om in 1920 een

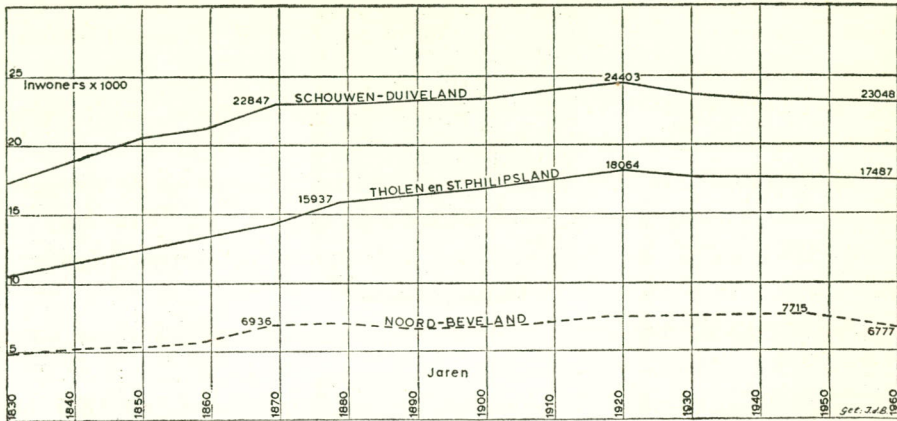

fig. 18. Grafiek van het inwonertal van Noord-Zeeland (en Noord-Beveland, zie deel I) van 1830—1960.

top te bereiken en daarna tot heden langzaam af te nemen. Voor Noord-Beveland werd de top pas waargenomen in 1947.

Veranderde in Noord-Zeeland de groei van de bevolking in 1920 in een langzame afname, daartegenover staat een permanente groei van de bevolking in overig Zeeland. Duidelijk blijkt de geïsoleerde ligging van de v.m. eilanden van Noord-Zeeland waarvan het isolement eerst werd doorbroken toen de invloed van het gemotoriseerde verkeer omstreeks 1920 pas goed merkbaar werd. Verwacht kan worden dat, nu het isolement volledig is verdwenen door aanleg van de deltadammen en de bouw van respectabele bruggen terwijl industriële vestigingen een rol spelen, de bevolking weer in aantal zal toenemen.

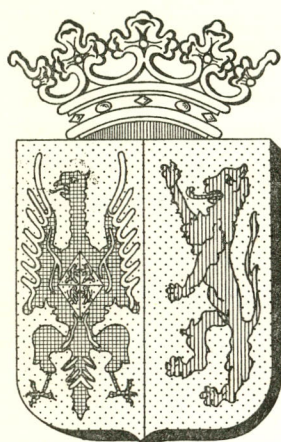
§ 4. IETS OVER HERALDIEK.

De heraldiek of wapenkunde ontleent haar oorsprong aan de ridders-tijd toen de edellieden hun harnassen enz. van een kenteken voorzagen omdat ze in hun stalen wapenrok onherkenbaar waren.

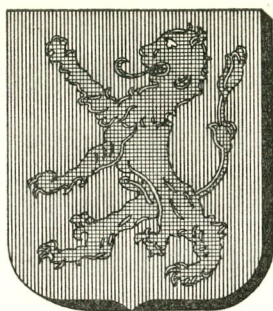
In 1815 werd door Koning Willem I de Hoge Raad van Adel ingesteld om o.a. te adviseren in alle zaken die de Nederlandse Adel betreffen. Ook in Noord-Zeeland vinden we, evenals in overig Nederland, verschillende van de vroegere wapens terug.

De voornaamste zijn de wapens van de voormalige ambachtsheerlijkheden die later zijn overgenomen door de betreffende gemeenten. In fig. 19 zijn enkele gemeente- en ambachtswapens getekend die betrekking hebben op het Noord-Zeeuwse gebied.

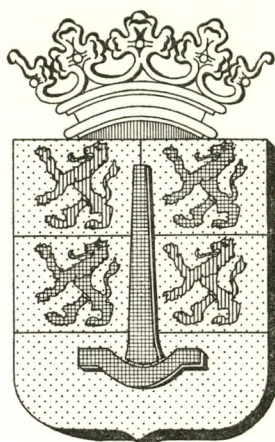
Met het oog op de interpretatie vermelden we dat in de wapenkunde de kleuren en arceringen als volgt worden aangeduid.

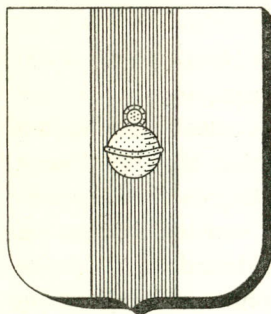
BROUWERSHAVEN

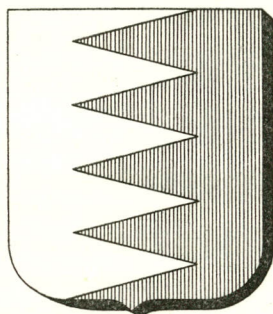
ZIERIKZEE

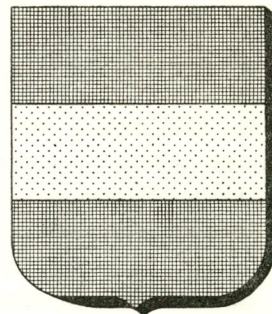
THOLEN

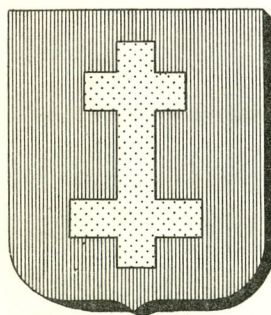
BOMMENÉE

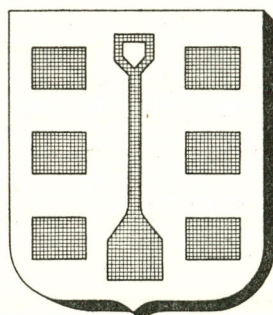
DUIVELAND

WESTENSCHOUWEN

SCHAKERLOO

MOGGERSHIL

ST. MAARTENSDUIK

ST. PHILIPSLAND

gec: H.J.E.

goud is geel: stippeltjes.

zilver is wit: blanco.

keel is rood: verticale lijnen.

azuur is blauw: horizontale lijnen.

sinopel is groen: schuine lijnen.

sabel is zwart: horizontaal en verticaal gekruiste lijnen, terwijl rechts en links in de heraldiek juist tegenovergesteld zijn aan de linker- en rechterhand van de beschouwer.

Het wapen van Zierikzee stelt voor een leeuw van sabel op een veld van keel. Het werd bevestigd op 31 juli 1817.

Het wapen van Brouwershaven is gedeeld omdat het lang behoort heeft aan twee verschillende geslachten. De gunst om het wapen van Henegouwen daarin op te nemen zal omstreeks 1344 verkregen zijn.¹¹⁾

Het wapen van Bommenée is in drie rechthoekige vakken verdeeld, de twee buitenste van zilver, het middelste van keel in welks midden een bom van goud is geplaatst.

Het getande Duivelandse wapen doet denken aan de verschillende delen waaruit Duiveland is samengesteld.

Het wapen van Westenschouwen bestaat uit een veld van sabel met een fasce van goud. Schakerloo voerde een wapen bestaande uit een veld van keel waarin een patriarchaal kruis van goud.

Het wapen van Tholen is gevierendeeld waarvan deel I en IV een rode leeuw en deel II en III een zwarte leeuw op een gouden veld bevat. De schildvoet die van goud is, is beladen met een zwarte onttakelde kogge, waarvan de mast over het wapen heenreikt over de snijlijn; het schild is gedekt met een gouden kroon met vijf bladeren. Volgens Sierksma¹²⁾ zal het schip (of de kiel) in dit wapen zijn oorsprong hebben in het feit dat hier eertijds tol werd geheven of ook dat hier eertijds een bewapend wachtschip op stroom lag. De leeuwen in het wapen zijn aan de stad verleend door de Graven van Zeeland uit het Huis van Henegouwen. Het wapen werd bevestigd op 31 juli 1817.

Moggershil had vroeger een eigen wapen, waarvan de voorstelling op het moerdelven uit vroeger eeuwen schijnt te wijzen. Het wapen bestond uit een veld van zilver met een rechtstaande spade, ter weerszijden vergezeld van drie onder elkander geplaatste vierkanten (carreaux), alles van sabel.

Het wapen van St. Maartensdijk dat werd bevestigd op 31 juli 1817 heeft een gouden veld met een zilveren haas, springend vanaf een groene ondergrond. Het wapen is waarschijnlijk afkomstig uit de 14e eeuw toen dezelfde plaats Haestinge of ook wel Haastrecht heette, dat weer verband hield met het vroegere stroompje de Haastée.

Het wapen van St. Philipsland zijnde van sinopel, beladen met drie banden van goud heeft veel overeenkomst met dat van Sommelsdijk op

Flakkee en wordt in verband gebracht met de vroegere eigenaars, de heren van Bourgondië. Het wapen werd 10 november 1819 bevestigd bij den Hoogen Raad van Adel.

Naast de wapens van gemeenten en ambachtsheerlijkheden en familiewapens kennen we in Noord-Zeeland twee waterschapswapens nl. van Schouwen-Duiveland en van Tholen die tegenover het titelblad in kleuren zijn afgebeeld.

Het wapen van het waterschap Schouwen-Duiveland werd ontworpen door J. P. v. d. Drift, Den Haag en goedgekeurd door de Hoge Raad van Adel bij K.B. van 18 december 1959, nr 21.

De beschrijving luidt:

„Zwaluwstaartvormig doorsneden:

I. golvend doorsneden:

- a. van goud, beladen met een uit de baren naar voren komende, elkaar de hand reikende meerman en meermin van natuurlijke kleur, met staarten van sinopel,
- b. golvend gedwarsbalkt van zes stukken van azuur en zilver.

II. gedeeld ingehoekt van vijf stukken sabel op zilver.

Het schild is gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen.”

De uit de golven omhoog rijzende zeemeerman en zeemeermin zijn van het wapen van het v.m. waterschap Schouwen en symboliseren hoe Schouwen vele malen werd overstroomd en toch weer uit de golven herrees. Ook uit onze tijd kennen we daarvan het voorbeeld uit 1953. De vijf ingehoekte delen op de onderste helft van het wapen houden de herinnering levend aan het wapen van Duiveland. De zwaluwstaartvormige verbinding van beide wapendelen moeten het symbool zijn van de onverbreekelijke eenheid van Schouwen en Duiveland.

Het wapen van het waterschap Tholen werd door dezelfde ontwerper samengesteld en goedgekeurd door de Hoge Raad van Adel bij K.B. van 30 juni 1960, nr. 9. De beschrijving luidt: „In zilver een paal van azuur; ter weerszijden verzegeld, boven van het samengestelde blad van een aardappelplant van sinopel, beneden van een koeiekop van keel en een schildzoom van sabel, verdeeld in acht stukken. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen”.

De paal van azuur heeft de ontwerper gebruikt als symbool van de waterkering en de waterbeheersing. Verder domineren symbolen van landbouw en veeteelt in de vorm van aardappelplant en koeiekop.

De achtdelige schildzoom drukt de samenstelling van het dagelijks bestuur van het waterschap uit, nl. een dijkgraaf en zeven gezworenen.

II. DE POLDERS VAN NOORD-ZEELAND

Waterstaatkundige en historische gegevens.

§ 1. OVERZICHT

Schouwen-Duiveland omvat 47 polders met een oppervlakte van ca 20680 ha, waarvan de volgende onderverdeling bestaat: Schouwen-Duiveland

31 vrije waterkerende polders, ca 18080 ha,

13 vrije niet waterkerende polders, ca 1350 ha en

3 calamiteuze polders, ca 1250 ha.

De kleinste polder (ca 3 ha) was het Keetpoldertje (binnendijk in 1954 opgeruimd) onder Brouwershaven; de grootste polder is de Schouwenpolder (ca 9000 ha), die sinds 1960 door aanleg van de z.g. delingsdijk in tweeën is verdeeld. Na de herverkaveling van het laatste decennium waarbij een aantal binnendijken werden afgegraven bestaat Schouwen-Duiveland thans waterstaatkundig uit 17 poldereenheden, die in fig. 20 zijn aangeduid. Vooral in het Dijkwatergebied zijn een aantal dwergpoldertjes door het afgraven der dijken tot één waterstaatkundig geheel verenigd.

Het Thoolse gebied bestaat uit 62 polders met een oppervlakte van ca 11265 ha die als volgt kunnen worden onderverdeeld:

36 vrije waterkerende polder, ca 7180 ha,

20 vrije niet waterkerende polders, ca 2775 ha en

6 calamiteuze polders, ca 1310 ha.

De kleinste Thoolse polder (ca 3 ha) was de Molenpolder (dijk geslecht) bij St. Maartensdijk, terwijl de Poortvliet- en Mallandpolder met een oppervlakte van ca. 1747 ha de omvangrijkste bedijking in het Thoolse land is. Bij de recente herverkaveling zijn verschillende binnendijken afgegraven zodat Tholen nu waterstaatkundig is te onderscheiden in 35 met dijken omringende eenheden, zie fig. 20. St. Philipsland

St. Philipsland is evenals Noord-Beveland (zie deel I van deze serie) een jong gebied dat, na enige tijd volledig overstroomd geweest te zijn, weer uit het water is herrezen. Dit schiereiland bestaat uit 6 polders met een oppervlakte van 1633 ha en een deel (ca 170 ha) van het interprovinciale waterschap de Prins Hendrikpolder; Alle polders van St. Philipsland zijn vrij en waterkerend.

Nadat enkele eeuwen lang bedijkingen, overstromingen en herdijkingen Verloren land

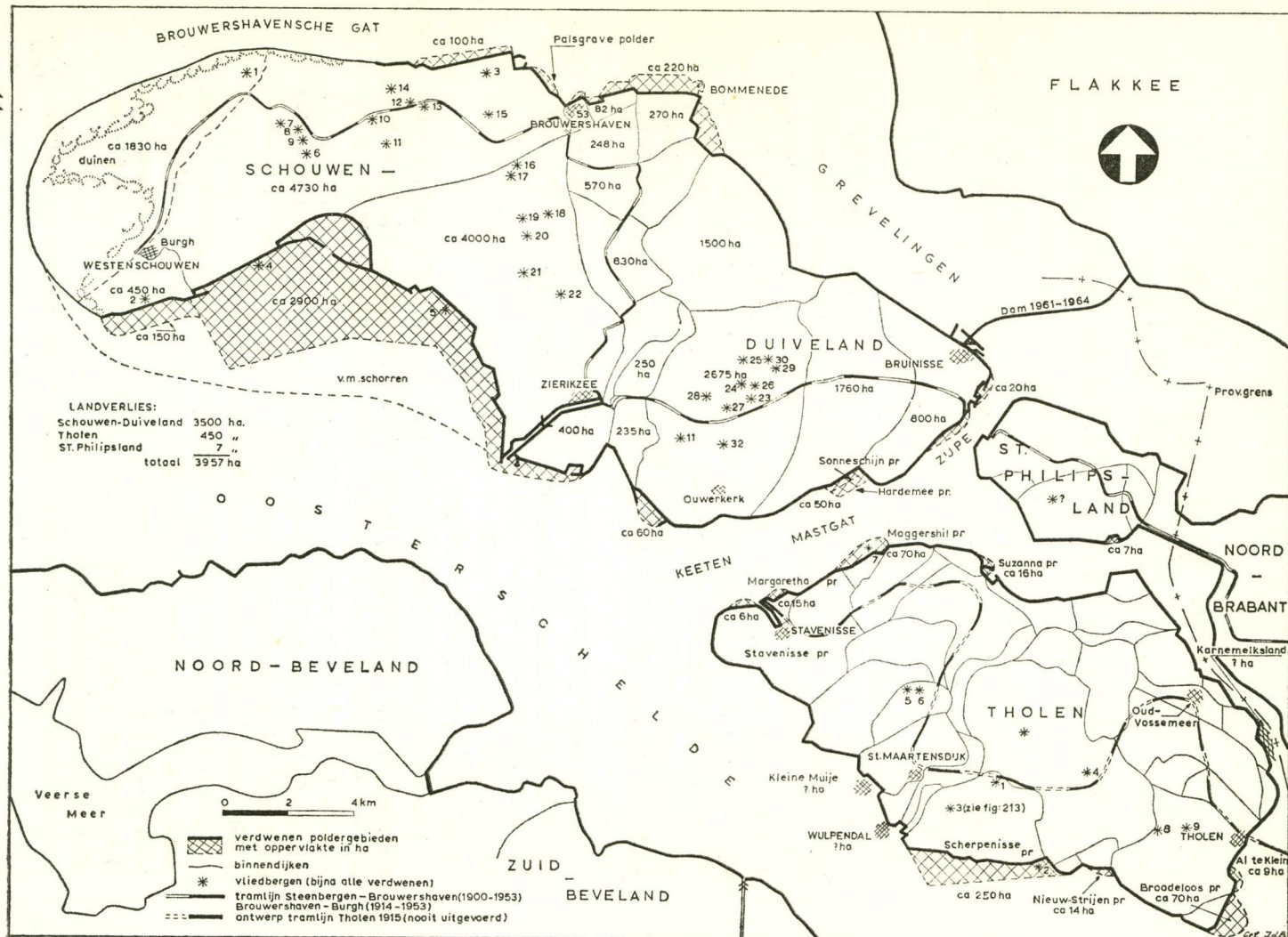

fig. 20. Poldereenheden en verloren gebieden in Noord-Zeeland (met aanduidingen van tramlijnen en vliedbergen)

gen elkaar waren opgevolgd is toch nog bijna 4000 ha polderland in Noord-Zeeland verloren gegaan. Het geïnundeerd gebleven gebied is in fig. 20 aangegeven en bedraagt voor

Schouwen-Duiveland	ca 3500 ha,
Tholen	ca 450 ha en
St. Philipsland	ca 7 ha

Zoals uit de figuur blijkt heeft vooral de zuidkust van Schouwen het hard te verduren gehad. Door het retireren van inlaag op inlaag werd tussen Zierikzee en Westenschouwen globaal 3050 ha land aan de zee prijsgegeven. Aan de noordkust van Schouwen werd het verlies beperkt tot ca 100 ha bouwland ten westen van Brouwershaven met inbegrip van de geïnundeerde Palsgravepolder terwijl ten oosten van Brouwershaven het land van Bommenede na de herdijking met ca 220 ha was verkleind. Langs het Zijpe werd een verlies geboekt van ca 20 ha bij Bruinisse terwijl langs het Keeten de twee poldertjes Sonneschijn en Hardemee en een inlaag ten zuidwesten van Ouwkerk met een totaal oppervlakte van ca 110 ha met de zee gemeen kwamen te liggen.

Op Tholen gingen vijf polders voor goed verloren nl. de Al te Kleinpolder (9 ha) en de Broedeloospolder (70 ha) ten zuiden van de stad Tholen en de polders Wulpental en Kleine Muije ten zuidwesten van St. Maartensdijk alsmede het Karnemelkslandpoldertje tussen Tholen en Oud-Vossemeer langs de Eendracht. De polders Nieuw-Strijen, Scherpenisse, Stavenisse, Margaretha, Moggershil en Suzanna moesten hun tol aan de zee betalen door inundatie van resp. 14, 250, 6, 15, 70 en 16 ha land. Totaal ging ca 450 ha land verloren, waarbij Wulpental, Kleine Muije en Karnemelksland niet zijn meegerekend, daar de juiste ligging en oppervlakte hiervan niet meer is te achterhalen; zij schijnen reeds bij stormvloed in de 16e eeuw te zijn verdwenen.

In St. Philipsland is het landverlies na de herdijking van 1645 beperkt gebleven tot een kleine inundatie ten westen van het dorp waar, bij de dijkdoorbraak van 1682, een inlaagdijk is gelegd en ca 7 ha moest worden prijsgegeven.

Fig. 21 laat de groei van de inpolderingen van Noord-Zeeland voor elk gebied afzonderlijk in grafiekvorm zien terwijl ter vergelijking ook de grafiek voor het jonge Noord-Beveland is ingetekend.

In tegenstelling tot Noord-Beveland en St. Philipsland blijkt, dat de Schouwen-Duivelandse en Thoolse gebieden in hoofdzaak zijn ontstaan vóór 1500. Na 1500 had slechts een langzame landwinst plaats, voor Schouwen ca 1300 ha of 6 %, voor Tholen ca 2200 ha of 19 %. St. Philipsland is het jongste gebied dat grotendeels door herdijkingen is aangewonnen tussen 1645 en 1847. In Noord-Beveland is na de onder-

Gewonnen
land

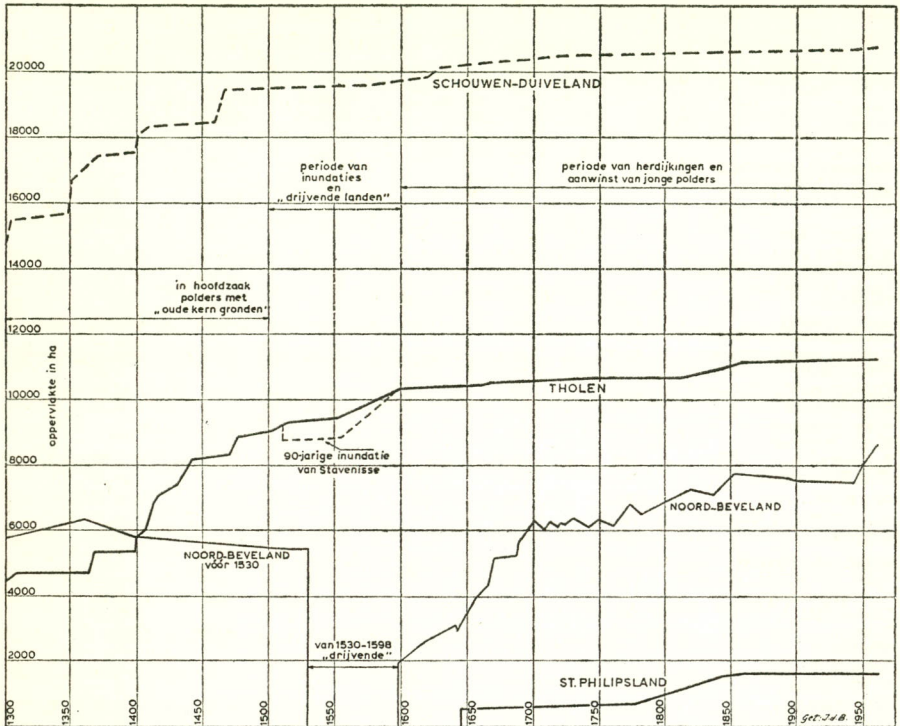

fig. 21. Grafiek van inpolderingen in Noord-Zeeland (ter vergelijking ook van Noord-Beveland) van 1300–1964.

breking van de 68-jarige inundatie het oorspronkelijk gebied met een paar duizend ha vermeerderd.

De overstromingen zullen indertijd ongetwijfeld een grote ramp voor mens en dier heben betekend, maar het nageslacht plukt thans de vruchten van de jonge sliblagen, die op de jarenlang aan eb en vloed blootstaande gebieden zijn afgezet en die de jonge poldergebieden tot de meest vruchtbare bestempelen.

In onderstaande staat volgt een overzicht van enkele waterstaatkundige gegevens van de polders in Noord-Zeeland naar de toestand op 1 januari 1964. Daarna wordt in de volgende paragrafen een aantal wetenswaardige feiten op waterstaatkundig en historisch gebied vermeld, waarvoor de bedijkingen groepsgewijs zijn ingedeeld. Voor zover daarvan geen details zijn getekend wordt verwezen naar de uitslaande overzichtskaart achter in dit boek waar de meeste polders zijn aangegeven.

nr	polder:	bedijkt in:	kad. oppvl. ha	dijken in km			dijk-getal m/ha	glooting in m ²
				bij inpoldering:	in 1964			
					binnen-dijken	zee-dijken		
	Schouwen-Duiveland		ca	ca	ca	ca		ca
1	Schouwen	—	8930	40,—	15,—	30,—	4,40 (?)	426.000
2	Burgh- en Westland	—	450	3,—	—	3,—	6,66	60.400
3	Westeren Ban	—	1176	—	—	—	—	—
4	Oosteren Ban	—	654	—	—	—	—	20.000 *
5	Vier Bannen v. Duivel.	—	2270	—	—	—	—	—
6	Oude Nieuwland	—	351	22,—	17,—	4,30	9,50	75.000
7	Dreischor	1300	1110	13,25	6,—	4,50	12,—	78.000
8	Sir Jansland	1305	505	7,30	2,—	2,10	14,40	26.000
9	Gooikens-Nieuwland	1352	70	2,—	2,—	—	28,50	—
10	Zuidernieuwl. (Z'zee)	1352	90	3,—	1,70	1,30	33,30	—
11	Oosterland	1354	1205	9,15	5,—	3,—	7,60	12.000
12	Zuidernieuwl. (Br.hav.)	1357	65	1,60	—	—	24,60	—
13	Noordgouwe	1374	566	4,70	3,70	—	8,30	—
14	Groot Beyeren	ca 1400	51	1,—	—	1,20	20,—	—
15	Klein Beyeren	ca 1400	573	5,—	3,20	0,80	8,70	8.000
16	Zonnemaire	1401	249	3,80	3,80	—	15,30	—
17	Oud-Bommenede	1412	16	0,80	—	—	50,—	—
18	St. Joost	1421	45	1,80	—	—	40,—	—
19	St. Jeroens of Bantam	1458	792	9,—	0,50	9,—	11,40	136.000
20	Bruinisse	1468	49	2,20	0,70	1,50	45,—	24.000
21	Groot St. Jacobs	1487	4	0,40	0,40	—	100,—	—
22	Geest of Willem Gijsen	1487	12	1,—	—	0,40	83,30	6.400
23	Noordernieuwland	1487	16	1,—	—	1,—	62,50	16.000
24	Christoffel	na 1487	3	0,50	—	0,50	170,—	8.000
25	Keet	1489	8	0,60	—	—	75,—	—
26	Maarland	1489	14	0,80	—	—	57,—	—
27	Verbrande Man	1489	32	1,50	—	—	47,—	—
28	Al te Klein	1530	31	1,10	—	0,50	35,50	3.000
29	Borrenbrood	v. 1531	228	5,50	4,50	—	24,10	—
30	Groot Bettewaarde	1614	10	1,50	—	1,—	150,—	17.000
31	Stoof	1621	9	0,45	0,45	—	50,—	—
32	Zelke	1621	239	1,80	—	1,80	7,50	16.000
33	Gouweveer	1628	102	4,—	0,20	—	39,20	—
34	Klein Bettewaarde	1646	5	0,60	—	—	120,—	—
35	St. Jacobs	1650	6	0,45	—	—	75,—	—
36	Galge	1653	51	1,70	0,40	1,30	33,30	13.000
37	Kijkuit	1705 (?)	223	4,30	—	2,70	19,30	27.000
38	Nieuw-Bommenede	1705 (?)	49	2,20	—	—	45,—	—
39	Jonge	1710	49	0,70	—	0,70	14,30	7.000
40	Nieuw-Nataars	1716	58	2,35	—	—	40,50	—
41	Nw. pr. v. Dreischor	1760	17	1,10	—	—	6,50	—
42	Suzanna	1832	5	0,60	—	—	120,—	—
43	Henriëtte	1854	49	0,90	—	—	18,35	—
44	Adriana Johanna	1872	4	0,45	—	—	112,—	—
45	Nieuwe Veer	1892	60	0,25	0,25	—	4,15	—
46	Dijkwater (1e ged.)	1899	180	1,15	—	1,15	6,45	15.000
47	Dijkwater (2e ged.)	1954						
	Totalen		20681	166,50	68,40	71,75	ca 8,— 1)	993.800
	St. Philipsland							
1	Oude v. St. Philipsland	1645	572	9,90	5,60	4,60	17,80	34.200
2	Henriëtte	1776	107	2,80	2,50	0,30	26,17	—
3	Anna Jacoba	1847	719	10,70	2,60	6,80	12,31	27.400
4	Kramers	1847	150	—	—	—	—	—
5	Willem	1859	30	2,—	—	2,—	66,66	22.400
6	Abraham Wisse	1936	55	1,—	—	1,—	18,20	7.000
	Totalen		1633	26,40	10,70	14,70	ca 16,— 1)	91.000

1) Gemiddeld dijkgetal. *) Onder het zand.
Dubbel onderstreepte nrs. zijn calamiteuze polders.

Enkel onderstreepte nrs. zijn polders die vrij en niet waterkerend zijn.

De overige nrs. zijn vrij en waterkerende polders, waarvan een aantal deze status (her)kreeg door het afgraven van dijken.

nr	polder:	bedijkt in:	kad. oppvl. ha	dijken in km			dijk- getal m/ha	glooiing in m ²
				bij inpol- dering:	in 1964			
					binnen- dijken	zee- dijken		
	Tholen		ca	ca	ca	ca		ca
<u>1</u>	Scherpenisse	—	838	14,—	7,80	5,20	12,85	98.000
<u>2</u>	Poortvliet en Malland	—	1747	22,—	10,50	0,40	12,60	7.500
<u>3</u>	Oudeland (St. M'dijk)	—	494	9,50	8,—	1,50	21,25	9.000
<u>4</u>	Molenpolder „	—	3	0,40	—	—	133,—	—
<u>5</u>	Schakerloo	—	482	8,70	2,40	2,50	18,—	29.000
<u>6</u>	Zoute	—	58	1,—	1,—	—	17,20	—
<u>7</u>	Vrouw Belya	—	13	1,50	0,70	—	54,—	—
<u>8</u>	Vijftienh. gemeten	v. 1220	666	11,—	7,—	2,50	16,50	21.000
<u>9</u>	Oud-Strijen	1220	60	0,40	0,40	—	6,66	—
<u>10</u>	Klaas van Steeland	ca 1285	22	1,25	0,25	1,10	56,80	15.500
<u>11</u>	Middelland	ca 1300	274	4,90	4,90	—	18,—	—
<u>12</u>	Nieuw-Strijen	1310	71	1,10	—	1,—	13,—	14.500
<u>13</u>	Dalem	1364	63	2,35	1,95	0,40	37,30	4.000
<u>14</u>	Noord	1369 ?	545	7,60	4,80	2,80	14,—	15.000
<u>15</u>	Deurloo	1373	64	2,20	—	1,40	34,35	10.000
<u>16</u>	Priestermeete	14e eeuw	139	3,30	3,30	—	24,—	—
<u>17</u>	Bartelmeete	14e eeuw	59	1,80	0,40	—	30,50	—
<u>18</u>	Nieuwland	ca 1400	100	2,70	2,70	—	27,—	—
<u>19</u>	Peuke	ca 1400	85	1,90	1,10	—	22,35	—
<u>20</u>	Puit	ca 1400	40	1,55	1,55	—	38,75	—
<u>21</u>	Rooland	v. 1411	213	2,80	1,50	—	13,10	—
<u>22</u>	Broek	v. 1411	162	2,80	2,80	—	17,30	—
<u>23</u>	Oud-Vossemeer	1411	666	6,40	6,40	—	9,60	—
<u>24</u>	Oud-Kempenshofstede	1419	258	6,50	4,80	1,70	25,20	20.000
<u>25</u>	Kerke	1434	194	3,80	3,80	—	19,50	—
<u>26</u>	Razernij	1439	16	1,20	—	1,20	75,—	13.000
<u>27</u>	Uiterst Nieuwland	1448	396	6,40	6,40	—	16,20	—
<u>28</u>	Oudeland (St. Annal.)	1476	557	9,40	9,40	—	17,—	—
<u>29</u>	Ravensoord	1476	126	—	—	—	—	—
<u>30</u>	Anna Vosdijk	1476	263	5,—	3,20	1,80	18,50	9.000
<u>31</u>	Slabbekoorn (Oost)	v. 1479	49	2,30	0,30	2,—	46,—	8.500
<u>32</u>	Slabbekoorn (West)	1494	34	2,60	—	—	77,30	—
<u>33</u>	Geertruida	1494	47	2,40	2,10	0,30	51,50	5.000
<u>34</u>	Oud-Kijkuit	15e eeuw	69	2,50	—	0,90	36,70	3.500
<u>35</u>	Maria	1506	12	0,90	0,20	—	75,—	—
<u>36</u>	Smaalzij	ca 1511	40	2,20	—	—	50,—	—
<u>37</u>	Baarsdijk	ca 1511	24	1,10	—	—	48,70	—
<u>38</u>	Muije	v. 1512	78	3,—	1,60	1,40	39,20	25.000
<u>39</u>	Hikke	1515 ?	231	3,45	1,85	1,60	15,—	8.000
<u>40</u>	Leguit	v. 1555	74	2,35	0,45	1,90	32,—	8.000
<u>41</u>	Pluimpoot (1e ged.)	1556	81	0,14	0,14	—	1,52	—
<u>42</u>	Gr. en Kl. Landekens	1556	11	—	—	—	—	—
<u>43</u>	Breedenvliet	1560	196	1,32	1,31	—	6,73	—
<u>44</u>	Vogelsang	1567	36	1,90	—	1,90	53,—	6.000
<u>45</u>	Stavenisse	1599	464	—	—	—	—	—
<u>46</u>	Nw.-Maartensdijk	1599	44	—	—	—	—	—
<u>47</u>	Nw.-Kempenshofstede	1599	56	8,50	0,30	5,20	12,40	85.000
<u>48</u>	Oude Zuidmoer	1599	91	—	—	—	—	—
<u>49</u>	Oost Vrijberghe	ca 1634	17	0,90	0,90	—	53,—	—
<u>50</u>	Margaretha	1656	57	2,80	—	2,80	50,—	45.000
<u>51</u>	West Vrijberghe	1657 ?	20	1,40	1,40	—	70,—	—
<u>52</u>	Nw. Zuidmoer	1659 ?	10	0,60	—	—	60,—	—
<u>53</u>	Moggershil	1660	42	1,60	1,50	1,60	40,—	10.000
<u>54</u>	Suzanna	1670	66	2,60	—	2,40	39,—	28.000
<u>55</u>	Nw. Annex Stavenisse	1731	127	2,15	—	2,15	17,—	6.000
<u>56</u>	Nw. Vrijberghe	1748	53	2,15	2,15	—	40,57	—
<u>57</u>	Houwer	1812	12	0,10	0,10	—	8,33	—
<u>58</u>	Hollare	1843	257	5,—	2,50	2,50	19,70	—
<u>59</u>	van Haaften	1852	109	2,50	—	2,50	22,85	6.000
<u>60</u>	Johanna Maria	1860	113	3,60	0,15	2,50	31,60	—
<u>61</u>	Sluis	1877	19	0,25	—	0,25	13,10	—
<u>62</u>	Pluimpot (2e ged.)	1957	50	0,18	—	0,18	3,60	2.500
	Totalen		11263	204,14	114,—	55,58	ca 18,10	512.000

§ 2. DE OUDSTE POLDERS IN SCHOUWEN-DUIVELAND.

De polder Schouwen (ca 9000 ha) met dezelfde naam als het voor- Schouwen
malige eiland is zoals gezegd de grootste polder en een van de oudste
gebieden in Noord-Zeeland. Na de polders Walcheren en de Breede
Watering Bewesten Yerseke is ze de derde polder in het gehele delta-
gebied wat oppervlakte betreft, terwijl ze met een gemiddelde hoogte-
ligging van N.A.P.-ca 1 m tot de laagst gelegen gebieden van de
Zeeuwse- en Zuid-Hollandse eilanden gerekend kan worden.

Uit fig. 22 waarin Schouwen omstreeks het jaar 1000 en met de water-
keringen van 1964 is voorgesteld blijkt dat de zuidkust oorspronkelijk
ca 4 km zuidelijker was gelegen dan nu het geval is. We merkten in
deel I¹³) reeds op dat tussen 1400 en 1600 de stroom tussen Noord-
Beveland en Schouwen kennelijk in hoofdzaak op de zuidelijke oever van
Schouwen was gericht waar vele inlagen zijn gelegd en zijn verdwenen.
Een gebied van ca 3000 ha is hierdoor in de Oosterschelde terecht ge-
komen. Waar men vroeger de landbouw kon beoefenen, peilt men nu
een van de grootste diepten in de Oosterschelde, zoals voor het district
Flaauwers in de omgeving van Schelphoek waar ca 52 meter water staat.
En dan te bedenken dat de kroniekschrijver van ca 400 jaar geleden mel-
ding maakte van „een eertijds smal vaarwater tussen Noord-Beveland en
Schouwen, waar men elkaar kon aanroepen”.

Aan de noordkust van Schouwen bleef het verlies beperkt tot enkele
inlagen (zie fig. 20) met een oppervlakte van ca 100 ha. Met de Breede
Watering Beoosten Yerseke, dat Reimerswaal als verdrongen land van
Zuid-Beveland moest prijsgeven, behoort Schouwen tot de meest ge-
teisterde polders in Zeeland. Het verschil zit alleen hierin dat Schouwen
steeds bij gedeelten moest retireren en zowel aangevallen werd door de
stroom (dijkvallen) als door de storm. Bij de Breede Watering had de
inundatie in één keer plaats bij de uitzonderlijke stormvloed van 1530.
Het tegenwoordige verschil is dat de verloren gebieden van Schouwen
tot grote of minder grote diepte zijn geërodeerd vanwege de ligging nabij
de Noordzee waardoor bij eb en vloed veel water moet passeren om het
achtergelegen Scheldebekken te vullen en te ledigen, terwijl het meer
binnenwaarts gelegen Reimerswaal nauwelijks wordt aangetast en bij
laag water droogvalt.

Het verlies van de Schouwse inlagen en het behoud van de huidige
Schouwenpolder heeft grote financiële offers gevraagd. En evenals het
tegenwoordig de miljoenen zijn die ergens vandaan moeten komen om de
zeewering te verdedigen, zo waren het destijds de duizenden die bijeen-
gebracht moesten worden om nog te houden wat men had.

Het stemt tot nadenken dat in vijf eeuwen tijds in dit opzicht eigenlijk niets is veranderd als men het volgende leest:

„Philips van Bourgondië bepaalde bij zijne ordonnantie van 26 maart 1460, dat „in Schouwen geen vrij land meer zou zijn in iemands ambacht waarvan de ambachtsheer enig profijt zoude trekken aangaande de dijkage. De vrije gemeten moesten mededelen in de verkavelingen en in alle onkosten der dijken. Toen de ambachtsheren zich „hieraan niet stoorden, en bleven heffen in hunne ambachten al de lasten van de „vrije gemeten, die zij dan voor zich zelve hielden, kwam hierover een proces, dat „zij voor het Hof van Holland en Zeeland verloren.”¹⁴⁾

In onze eeuw zijn vele binnenpolders (met in de regel lage polderlasten) samengevoegd met vele buitenpolders (met hogere polderlasten) die over een aantal jaren eenzelfde dijkgeslacht zullen betalen.

Zuidkust

Zoals uit fig. 22 blijkt zijn de meeste inlagen aan de zuidkust van Schouwen gelegd tussen 1475 en 1654. De plaats van de meest zuidelijk bekende zeedijk zouden we thans moeten zoeken midden op de Roggenplaat waarvan de naamsafleiding wordt toegedacht aan de overvloedige roggenvangsten die vroeger in de Oosterschelde plaats hadden. De laatste jaren is de roggenvisserij veel minder geworden, de roggenschijnen meer in de mond van de Oosterschelde te blijven.

Na de grote schade die de polder Schouwen aan de zuidkust geleden had door de tweede St. Elisabethsvloed in 1418 gaf hertog Jan van Beyeren op 24 december 1423 bevel dat de eigenaren van 11000 achterliggende gemeten, die van Suijderland, in het dijken moesten te hulp komen. Maar de hulp mocht niet lang baten; bij de stormvloed van 27 september 1477 werd veel land buitengedijkt. Nieuwe inlagen volgden in 1495, 1496, 1498 en 1505. Aan de westflank van de Schouwenpolder werd bij de stormvloed van 14 december 1511 een omvangrijk gebied geïnundeerd, het z.g. Clauskinderen, ten zuiden van Burghsluis waardoor de Schouwenpolder nog meer in de directe aanval van de zuidwester stormen kwam te liggen. De gevolgen bleven niet uit; vooral het Zuidland kreeg het zwaar te verduren. Inlaag op inlaag volgde, in 1514, 1518 en 1526 terwijl de bekende stormramp van 1530 die grote schade in de Provincie Zeeland aanrichtte, geheel Schouwen overstroomde. Wederom met verlies van een aantal ha land kon men Schouwens dijken herstellen, maar de strijd bleef voortduren.

Andere inlaagdijken volgden in 1534, 1541 en 1554 terwijl ten gevolge van het optreden van een aantal vallen in 1565 door burgemeester, schepenen en raden van Zierikzee van Koning Philips toestemming werd verkregen voor het leggen van een inlaagdijk tussen Clauskinderen (bij Burghsluis) en Schelphoek, waarvan de kosten 110.000 gulden bedroegen. Dit was nog niet het einde; voor men de tegenwoordige kustlijn had bereikt moesten nog een aantal inlagen tot stand worden gebracht (1568, 1588, 1648, 1651/54)¹⁵⁾. De ringdijk van Schelphoek uit

fig. 33.

Fragment van de eerste
duinbebossing op Schouwen.

fig. 34.

Duinbebossing op Schouwen met
wandelpaden.

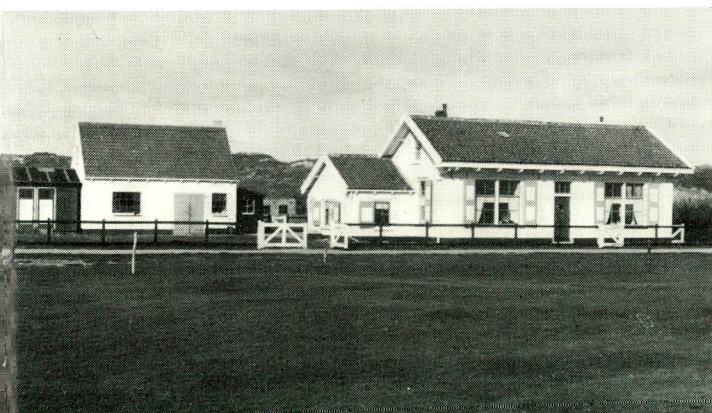

fig. 35.

Directiegebouw en kantonniers-
woning van de Rijkswaterstaat
aan de Oude Hoeve onder
Renesse

fig. 36.

Fragment van de duinbeplanting
in „De Plantage” bij Scharendijke.

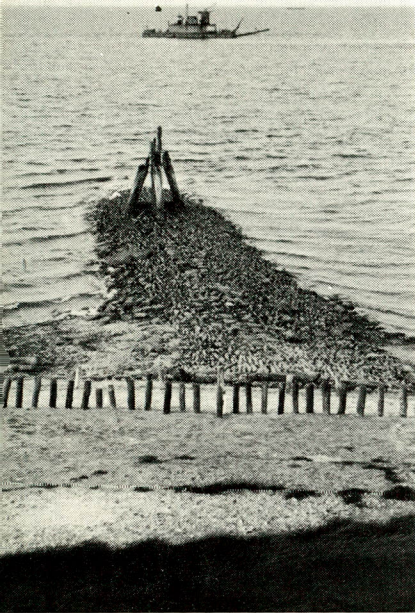

fig. 38. Wat nog over is van het
Arendshoofd bij Brouwershaven.

fig. 39. De Christoffelnol bij Brouwershaven in 1963,
met registrerende peilschaal.

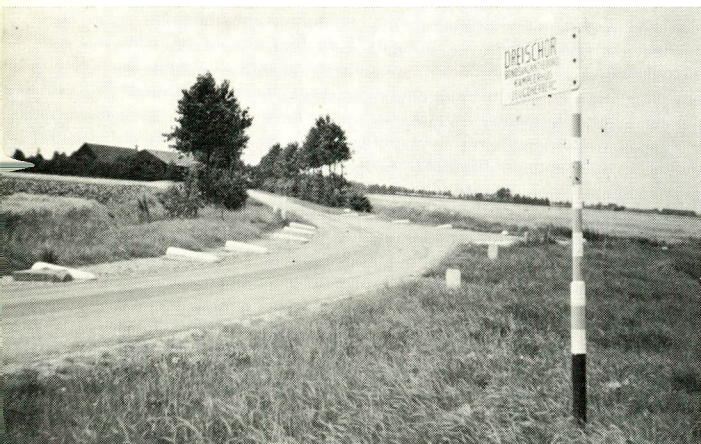
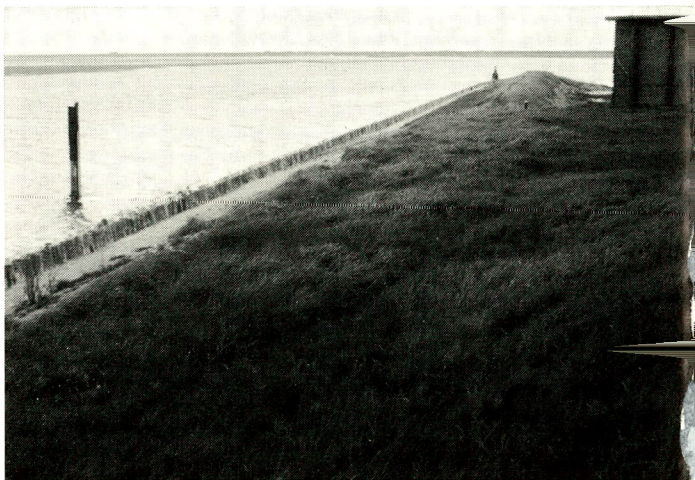

fig. 44.

Herverkavelingsweg (vroegere
dijk) tussen Dreischor en Nieuw-
Dreischor.

fig. 49.

De Sasdam bij Zierikzee in 1962
(plaats van het vroegere „dicht-
ste Sas“).

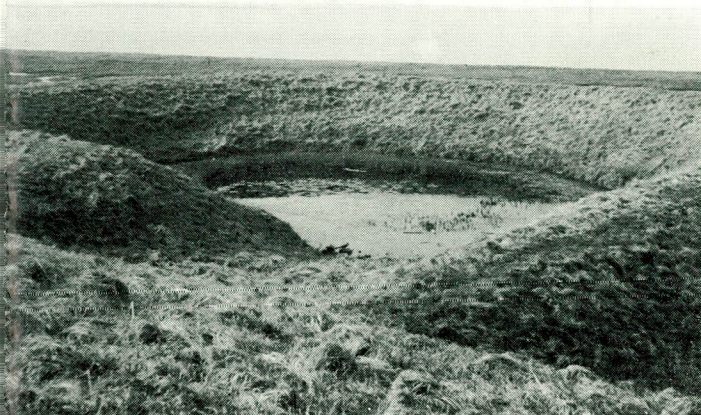

fig. 50.

Restanten van de „Bruinisser stelberg” langs de Anna Jacobapolder op St. Philipsland.

fig. 58. Overgebleven schor (brede buitenberm) van de v.m. Al te Kleinpolder bij de stad Tholen.

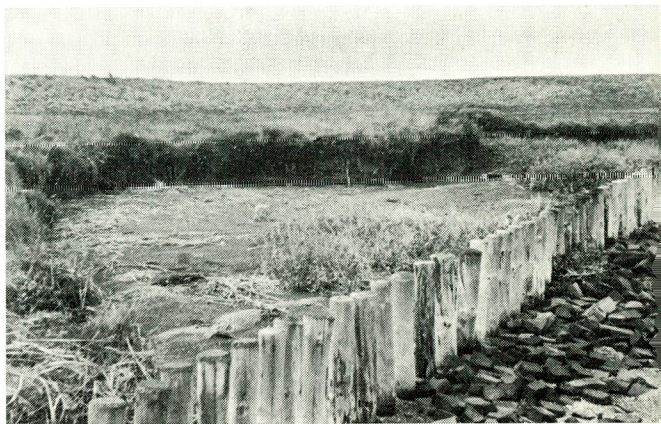

fig. 62. Het „Diepe Gat”, restant van een doorbraak in de Paaldijk, ten oosten van Stavenisse (voor situatie, zie fig. 59).

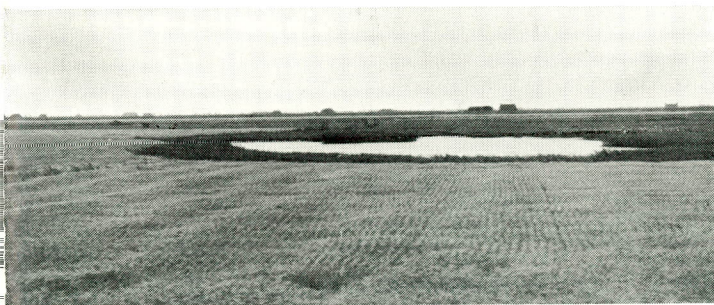

fig. 60.

De slikken van Moggershil met restanten van de in 1532 verloren zeedijk

fig. 61. De herdijfkte polders van Stavensisse (Zie ook pag. 125).

1953/54 vormde drie eeuwen later het sluitstuk, dat echter in hoofdstuk III zal worden behandeld.

Evenals de noordkust van Noord-Beveland een deerlijk gehavende kustlijn overhield uit de periode 1700-1900, zo toont de zuidkust van Schouwen eveneens de sporen van een sterk aangetaste zeevering van enkele eeuwen vroeger. Tussen Zierikzee en Burghsluis vormen Cauwersinlaag (1726), Kistersinlaag (1679), Suzanna's inlaag (1673), de Flaauwersinlagen en Heertjesinlaag uit 1650/51 (in 1953 voor een groot gedeelte verdwenen) en de Koudekerksche inlaag uit 1654, die in 1954 werd verlengd tot Burghsluis, de thans nog aanwezige werken van het defensief waartoe men destijds gedwongen werd omdat de techniek van de onderwatervediging in de 17e eeuw praktisch nog niet tot ontwikkeling was gekomen. Men kende in hoofdzaak het systeem van de wakers, de slapers en de dromers waarmee men dan resp. de zeedijken, de tweede en de derde waterkering bedoelde, hetzij de twee laatste dan als inlaagdijk of binnendijk van aangrenzende polders.

Het poldergebied in de Zuidhoek ten oosten van het havenkanaal naar Zierikzee vormt sinds de doorgraving in 1597 een apart gedeelte van de polder Schouwen. Toen de kust ten westen van Zierikzee enkele kilometers was ingeschaard en na 1650 standhield werd de Zuidhoek aangevallen. Fig. 23 geeft een situatie van de Zuidhoek in de 18e eeuw. De daar gelegen inlagen dateren van 1721, 1763 en 1764, waarvan de meest westelijke in 1954 een kleine uitbreiding kreeg. De oostelijke inlaag werd in 1958 tot veerhaven bestemd.

Het bekende: „Wie voor mij vreest en van mij vliedt,”
„verteert zichzelf en komt tot niet.”

blijkt toch wel een kern van waarheid te bevatten als we Schouwens zuidkust van 1475 (fig. 22) en van 1964 aanschouwen. Het volledig „tot niet komen” van het Schouwse land is gelukkig nooit verwezenlijkt, dank zij de sinds vorige eeuw toegepaste oever- en dijksverdediging en de middelen die men thans bezit om de gevolgen van een ramp zoals in 1953 zoveel mogelijk ongedaan te maken.

Een gebied dat we ook tot de Zuidhoek kunnen rekenen, vooral omdat omstreeks 1955 de scheidingsdijk (Meeldijk of Middeldijk) met Schouwen is afgegraven, is de Zuidernieuwlandpolder (ca 90 ha) die in 1352 ten zuidoosten van Zierikzee is ingedijkt. Het ligt voor de hand dat het gebied als aanwas tegen Schouwen is ingepolderd. Bij het beleg van Zierikzee in oktober 1575 werden de dijken doorgestoken en bleven de landen tot 1606 drijven. De polder is altijd waterkerend geweest, hoewel na bedijking van Gouweveer in 1628 de helft van de zeedijk als eerste waterkering kwam te vervallen. Het verwondert ons daarom dat

Zuider-
nieuwland
bij Zierikzee

BROUWERSHAVENSCH E GAT

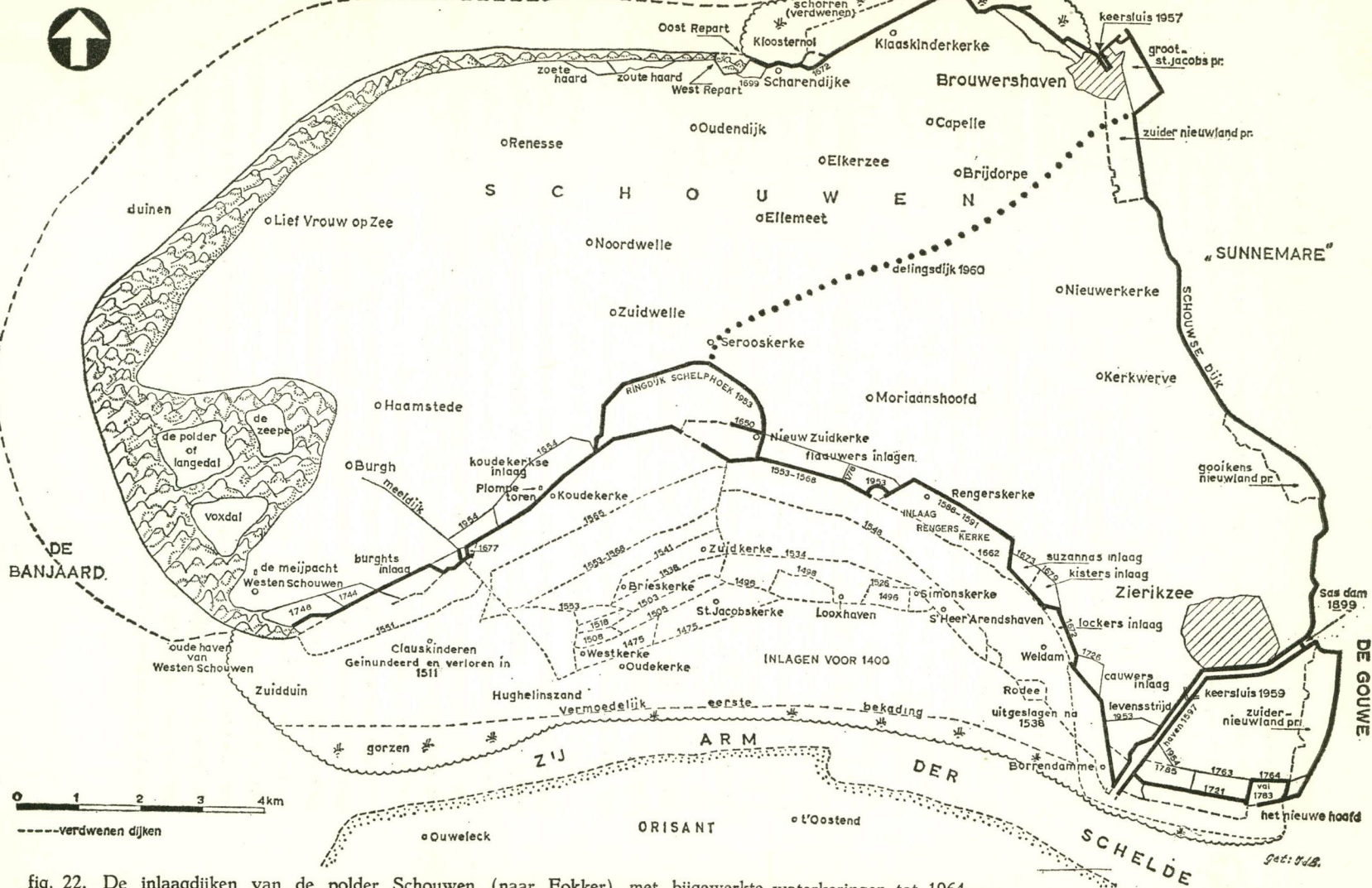

fig. 22. De inlaagdijken van de polder Schouwen (naar Fokker) met bijgewerkte waterkeringen tot 1964.

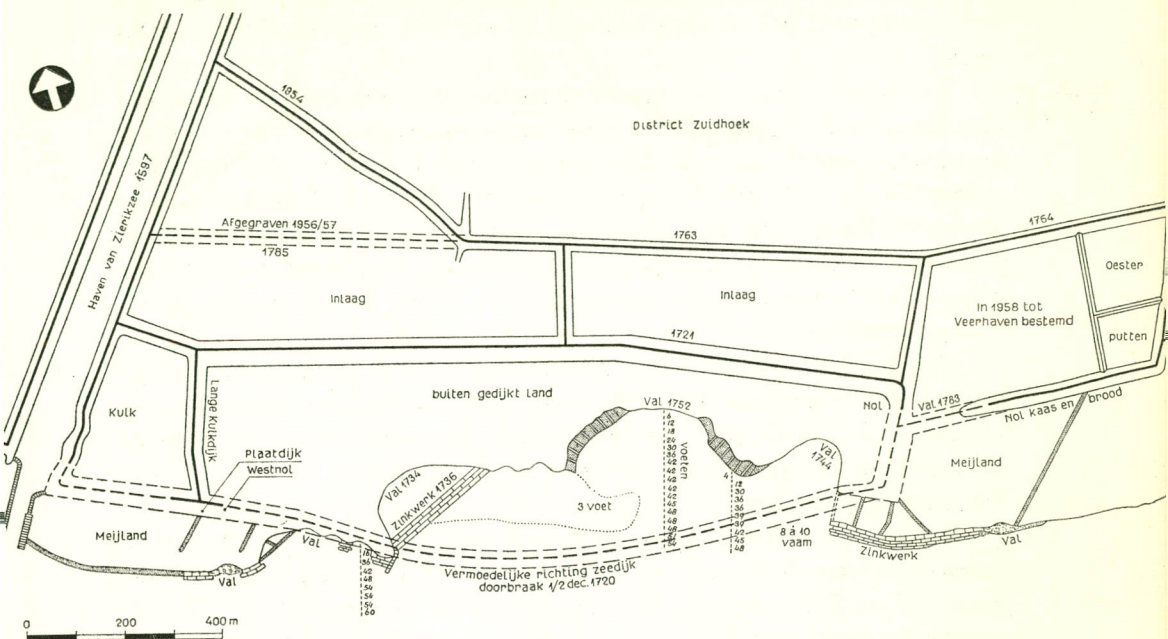

fig. 23. Situatie van de kust ten zuiden van Zierikzee (de Zuidhoek) in de 18e eeuw.

deze polder, die toch met de hoogwaterkering aan de luwezijde ligt, bij K.B. van 22 april 1841 op eigen verzoek met ingang van 1 januari 1842 met de calamiteuze polder Schouwen werd verenigd.

Hoewel de noordzijde van de polder Schouwen niet zo aan de natuur- Noordkust elementen blootgestaan heeft als de zuidzijde zijn er toch enkele verliezen geleden. De nollen Oost- en West-Repart en de Kloosternol bij Scharendijke, alsmede de Ossedam, de Christoffelnol en de Vogelnoel resp. ten westen en ten oosten van Brouwershaven zijn er de restanten van, zie fig. 22 en 37.

In een ordonnantie van 20 augustus 1533 schrijft Keizer Karel V voor dat de nol in den Os moet worden beslagen en betuind met rijs en steen en dat men aan de noordzijde in de dijken, die nu slapers zijn, de gaten zouden moeten opstoppen en de dijken verhogen en bezwaren. ¹⁶⁾

Fokker meent dat met „de nol in den Os”, het tegenwoordige Ossehoofd bedoeld is. De slapers doen denken aan de binnendijken tussen den Osse en Brouwershaven. Het Ossehoofd moet dus een overblijfsel zijn van een vroegere zeedijk die enkele honderden meters meer rivierwaarts heeft gelegen dan de Langendijk die nu reeds een aantal eeuwen als hoogwaterkering dienst doet. Daar men ter plaatse tussen 1600 en

1650 op de buitendijkse gronden vee kon weiden, zou de inundatie van het voorliggend gebied toen nog niet zo erg lang geleden hebben plaats gehad.

Burgh- en
Westland

Het is het restant van een poldergebied dat zich bijna 2 km verder dan thans in de Oosterschelde heeft uitgestrekt en waarvan de westelijke begrenzing wordt gevormd door het duingebied van de Westeren Bannpolder en de oostelijke begrenzing door de Meel- of Middeldijk tussen Burgh en Burghsluis. Het is nu een polder van ca 450 ha in driehoeksvorm met als top de plaats Burgh en als basis de zeedijk langs de Oosterschelde. De oorspronkelijke oppervlakte die in fig. 20 is aangegeven bedroeg ca 600 ha.

Volgens bodemkundige onderzoeken¹⁷⁾ is de Meeldijk aangelegd op een verzande geul die reeds vóór 1300 verland zou zijn en in de richting van Burghsluis naar Haamstede stroomde terwijl halverwege de Meeldijk een aftakking van een kleinere geul in de richting van Westenschouwen liep.

De jongste bodemkundige onderzoeken¹⁸⁾ tonen in het uiterste zuidoosten van de Burgh- en Westlandpolder een kleiplaatgebied dat vóór 800 na Chr. zou zijn ontstaan, terwijl op de kleiplaat en onder de zavelondergrond meermalen een humeus begroeiingsvlak werd aangetroffen, maar zonder scherven.

Uit deze gegevens en uit vroegere historische onderzoeken die o.a. naar voren brachten dat bij Westenschouwen een haven is geweest die Visser omstreeks 1650 vermeldt op zijn kaartenserie als „De oude Haven van West Schouwen”, menen we uit waterstaatkundig oogpunt de conclusie te kunnen trekken dat Burgh- en Westland later is bedijkt dan de polder Schouwen, m.a.w. de Meeldijk heeft als zeedijk dienst gedaan voor Schouwen. Een en ander in tegenstelling met Fokker¹⁹⁾ die Burgh- en Westland even oud rekent als Schouwen.

Na de verzanding van de geul, vóór de aanleg van de Meeldijk, is het inbraakgebied van Burgh- en Westland veranderd in een moerasgebied waarin als dode inham het slib in rustig water kon bezinken. De door de Stichting voor Bodemkartering gevonden kleiplaatgronden uit de eerste transgressiefase zijn hier volgens ons het resultaat van. Een daarna gevolgde schorbegroeiing moet Burgh- en Westland spoedig rijp gemaakt hebben voor bedijking, waarbij we willen opmerken dat dit een voordelige bedijking zal zijn geweest omdat slechts aan één zijde — langs de Oosterschelde — een dijk gelegd hoefde te worden.

Volgens het veldboek (te beschouwen als een voorloper van de tegenwoordige kadastrale legger) van Burgh- en Westland van 1792 bestond de polder destijds uit twee Ambachtsheerlijkheden nl. in het oostelijk deel de Heerlijkheid van Burgh grenzend aan de polder Schouwen

en in het westelijk deel de Heerlijkheid van Westenschouwen. De Ambachten waren onderverdeeld in totaal 18 bevangen.

Het ging met de polder niet zoals men het wenste. Het kwam zelfs zover dat de werken vanaf 1791 werden beheerd door de Centrale Directie van het waterschap Schouwen zodat, toen Schouwen in 1836 calamiteus werd verklaard ook Burgh- en Westland tot de calamiteuze dijkagiën behoorde. Bij de reorganisatie van 1870, toen Schouwen vrij werd verklaard, bleef Burgh- en Westland calamiteus volgens K.B. van 16 augustus 1871 en is dat tot heden nog.

De tegenwoordige zeedijken dateren van 1727/1747, terwijl de Westenschouwensche inlaag en de inlaag van Burghsluis werden aangelegd resp. in 1744 en 1767. Eerder gelegde inlagen waarvan de ca 300 m lange Westbout een overblijfsel is verdwenen in 1750 en 1772.

De oudste en de grootste polder in Duiveland is de Vier Bannen met het daarbij behorende Oude Nieuwland dat het noordelijk poldergedeelte omvat. De Vier Bannen waren oorspronkelijk de vier gebieden Capelle, Ouwkerk, Nieuwerkerk en Botland die in fig. 15 zijn aangegeven. De Steenen Swaane was toen een ondiepe geul die de twee laatstgenoemde bannen verdeelde in beosten en bewesten Swaane. De Swaane schijnt echter nimmer als ambachtsgrens dienst te hebben gedaan. Na de dood van Maximiliaan van Bourgondië in 1558 werden zijn goederen verkocht waarvan de Vier Bannen voor f 39570,— eigendom werden van de stad Zierikzee, die deze landen in 1725 andermaal verkocht voor f 83500,—.

**Vier Bannen
van
Duiveland**

Aan de noordzijde van de Bannen wordt geen gewag gemaakt van grondverliezen. Aan de zuidzijde van de polder kon bij een dijkval van 9 oktober 1763 de zeedijk ternauwernood behouden worden. In een rapport d.d. 12 oktober 1763 van de landsinspecteurs C. de Kanter en J. Dingemans werd toen onder meer voorgesteld in het eerstvolgende zomerseizoen een inlaag- of slaperdijk te leggen „van den hoek van Derrijland of Boudijk lineaal regt tot aan den hoek van Gouweveer” lang 396 roeden, waardoor 150 gemeten lands zoude worden buitengedijkt. Uit de resolutie der Staten van 26 mei 1788 en uit het advies van de Rekenkamer van 6 november 1788 moeten worden afgeleid, dat in 1787 de bedoelde zeedijk van de Vier Bannen van Duiveland reeds was bezweken en de inlaagdijk genoemd in het rapport der inspecteurs van 1763, het buitenwater keerde.²⁰⁾ De inlaagdijk moet dus zijn de tegenwoordige zeedijk die dan gelegd is tussen 1763 en 1787, terwijl de Zuidbout en de Noordbout de restanten zijn van de oorspronkelijke zeedijk.

Na de laatste afdamming van de noordelijke inham van het Dijkwater in 1954 is de Vier Bannepolder alleen aan de zuidzijde waterkerend gebleven, waarbij een jaar tevoren de polder zelfs met ca 45 ha werd uit-

gebreed omdat de dichting van de dijkbressen van 1953 werd uitgevoerd over de voorliggende slikken.

De polder was in 1940 reeds een bekend ruilverkavelingsobject, dat echter door de tweede wereldoorlog in de bureauladen verdween. Het gevolg was dat men pas in 1951 met de uitvoering kon beginnen waarna het werk andermaal werd achterhaald door de ramp van 1953. Daarna werd de Vier Bannepolder ingedeeld in het herverkavelingsplan Schouwen-Duiveland waaruit de polder in de tegenwoordige gedaante is herrezen.

§ 3. DE DUINPOLDERS

De duin-
bannen

Hieronder verstaan we de polders de Westeren Ban van Schouwen en de Oosteren Ban van Schouwen. Bedijking hiervan heeft nimmer plaats gehad omdat ze grotendeels bestaan uit boven het hoogwaterpeil gelegen zandgronden die aan de zeezijde door een hogere duinformatie zijn beschermd. De Bannepolders zijn wellicht de oudste gebieden van Noord-Zeeland omdat ze een restant zouden zijn van de bekende vroegere schoorwal langs de Nederlandse kust. De zeewaartse begrenzing wordt gevormd door duinformaties die plaatselijk reiken tot N.A.P. + ca 42 m en die in het zuidelijk gedeelte een grootste breedte hebben van ca 3,5 km.

Misschien omdat de waterkerende duinen van de Bannepolders door de speling der natuur zijn ontstaan en zeer waarschijnlijk in vroeger eeuwen geen enkele ingeland zich het behoud der duinstrook heeft aangeetrokken heeft sinds de 16e eeuw voortdurend verschil van mening bestaan over het feit wie de duinen moest onderhouden.

Uit een octrooi van Keizer Karel V, dd 20 mei 1553 blijkt dat de ingelanden van Haamstede, Burgh, Westenschouwen en Renesse verplicht werden om jaarlijks „voor ieder goed gemet, zout of versch, te planten twee bundelen helm, zoo zwaar als een man dragen mag”. Bij datzelfde octrooi werd het toezicht op die beplanting opgedragen aan de rentmeester beoosten de Schelde, „zijnde een landsdienaar en verdere officieren van den duine alsmede aan den burgemeester van Zierikzee en twee heemraden van Schouwen”.

Na 1553 werd allengs ook door den rentmeester beoosten de Schelde uit het fonds van de Grafelijkheid in de kosten der duinbelanting voorzien, in dier voege dat al het meerdere dan de „twee bundelen helm per goed gemet”, ten laste van de Grafelijkheid, zijnde de toenmalige soeverein, kwam en zulks zonder dat daartoe enige wettige grond bestond. In 1611 werd door de rentmeester bevolen daarmede niet voort te gaan. In 1615 besloten de Staten van Zeeland niet verder in de kosten der duin-